

A DÍJÁTADÁS A MAGYAR NEMZETI GALÉRIÁBAN,
1998. MÁRCIUS 21-ÉN TÖRTÉNT

Böröcz József életének lényege az emberszeretet, az emberbecsülés. ... Ez a magatartás is nemzeti érték. Az ember-magyar szolidaritás, az emberi méltóság védelme, a sorsok egyengetése, a tehetség támogatása is történelmi és jelenbeli érték – nemzeti és erkölcsi magaslát. Ez is alkotás, ez is cselekvés.

A Svájcban élő

BÖRÖCZ JÓZSEFNEK

a magyarok szolidaritása és segítése érdekében végzett

áldozatos szervező munkája

MAGYAR ÖRÖKSÉG

Egy ember, valahol Európában...

A második világháború életben maradt magyar frontkatonái a vesztesek sorsát élték. Bukott hadsereg, vesztes, jóvátételekkel sarcolt ország... szovjet birodalmi bosszúállás, a szomszédos államok külön-külön bosszúja, külön-külön bestiális magyar megveretés. Préda lett a magyar, az ország, a haza, a nemzet. Életbe kapaszkodó sorsok voltak, menekülések, világban szétszórások. Ez a sors jutott Böröcz Józsefnek is.

Visszavonuláskor Krasznahorka mellett magyar katonaként megsebesült, s innentől sodródott: a bécsi hadikórház, Bajorország, amerikai fogság, innen Münchenbe szökött, majd Svájc, ahol Zürich lett a végállomás.

Az élet széle, az ismeretlen, a semmi. Az idegen világ idegenségében innen indul. Szabónak tanul, szabász lesz, így alakul a kör, így születnek első kapcsolatai.

1950-ben belépett a Svájci Keresztény Szakszervezetbe.

1958-ban részt vett a Keresztény Magyar Munkavállalók Szövetségének megalakításában. 1962-től elnöke lett a szervezetnek. Itt már bontakozik a segítőkész lélek, elhivatott támogatója lesz a magyar menekülteknek.

Kapcsolatot teremtett a svájci hivatalokkal.

Elérte, hogy a svájci hatóságok karitatív ügyekben kikérjék és elfogadják a véleményét.

Szövetsége később csatlakozott a svájci keresztény szervezetekhez. Ez megnövekedett mozgásteret jelentett. Böröcz József és szervezete kiterjedt embervédelmet, embermentést végez, ami túlnő az egyszeri segítségnyújtás szintjén.

Felemelő cselekedetek sora.

A zürichi bankoknál összesen száztizenkét magyarnak szerzett állást.

1969–91 között az ausztriai és az olaszországi menekülttáborokból érkező ötszáz magyar befogadását intézte el a svájci hatóságoknál. Keddi szabadnapjain Bernbe, a fővárosba utazott menekültügyeket intézni. Hétvégeken ausztriai és olaszországi menekülttáborokba látogatott, a befogadásra várók ügyeit intézni.

Elintézte háromszáz idős magyar ember kollektív betegbiztosítását.

Tizenkét hadirokkant számára rokkantnyugdíjat járt ki a német hatóságoknál.

Segítette Duray Miklóst.

Amikor Szőcs Gézát a románok kiutasították Erdélyből, kieszközölte, hogy Svájcban menedékjogot kapjon.

Böröcz József és szövetsége szót emelt a bebörtönzött és üldözött magyarok érdekében az EBEÉ konferenciáin.

Támogatták újságok, könyvek kiadását, a Burg Kastl-i Magyar Gimnáziumot és a magyar cserkészeket.

1988 óta szervezi a segélyszállítmányokat. Élelmiszerrel telt kamionok hosszú sorát indította útnak Erdély és Kárpátalja felé, minden rászoruló megsegítésére. Két elküldött személygépkocsi, négyszáz írógép, sok faxkészülék mutatja a támogatás eredményességét.

Szervezi és intézi a svájci bankok pénzügyi támogatását Kárpátalja és Erdély egyházainak.

A segítségek jegyzéke azonos Böröcz József életének hosszával.

1992-ben a Magyar Köztársaság Középkeresztje kitüntetést vehette át a köztársasági elnöktől.

Tagja a Magyarok Világszövetségének.

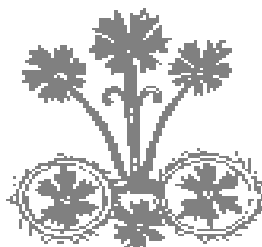
Tagja a Magyarok Világszövetsége Segélyszolgálat Alapítványa kuratóriumának.

Böröcz József életének lényege az emberszeretet, az emberbecsülés.

S a gyenge, a bajba jutott, a kiszolgáltatott és védtelen emberek segítése. Ezt tette és teszi élete hosszán. S ez nem csak bibliai samaritánuskodás, hanem természetesen vállalt áldozat. Ez a magatartás is nemzeti érték. Az ember-magyar szolidaritás, az emberi méltóság védelme, a sorsok egyengetése, a tehetség támogatása is történelmi és jelenbeli érték – nemzeti és erkölcsi magaslat. Ez is alkotás, ez is cselekvés.

Böröcz József élete nemes lelkével, a mások létéért vívott küzdelemben nőtt nagygyá. Azonos rangú minden más, Magyarországért és magyarságért tett nagy cselekedettel.

Dobos László

„Ha cserefának rendelt az Isten, akkor egyenesen kell állj, és ne hajolj össze mindenféle csibányokkal.”

A CSÍKSOMLYÓI KATOLIKUS KÖZÖSSÉG ÉS A ZARÁNDOKOK

hitet, magyarságot a legnehezebb időkben is megtartó ereje
MAGYAR ÖRÖKSÉG

Kicsi hely Csíksomlyó, mégis a székely katolikusok szent helye, fővárosa. A kis kolostor méltóképpen valósította meg alapítójának, a kereszténység védelmezőjének szándékát.

Világító hely maradt.

Nemcsak a székely autonómiát őrizték itt évszázadokon keresztül hűen, hanem a kereszténység felvétele óta megtartották katolikus hitüket is. 1567-ben egész Csík megye fegyverforgató népe a Tolvajostetőn, a gyergyóalfalui István pap vezetése alatt – míg gyermekeik és asszonyaik a csíksomlyói templomban imádkoztak – küzdött meg János Zsigmond seregével. A fejedelem szándéka az volt, hogy karddal kényszerítse őket hitük elhagyására. A győzelem után a harcosok is a csíksomlyói templomba vonultak hálaadásra.

A Kissomlyó hegyén emlékoszlop és a Salvator kápolna hirdeti a hősök emlékét:

„Isteni Salvator, szent harcot harcolt e Tábor,
Hogy aki szívből imád, vívja ki égi honát”
– olvasható az emlékoszlopon.

Ha valaki dologidőben járja Székelyföld katolikusok lakta vidékeit, csodálkozva láthatja, hogy déli harangszókor itt-ott az idősebb emberek leteszik a munkát, és imádkoznak. Egy, a mindennapokban használatos rövid imát mondanak el, az Úrangyalát, amely a ferencesektől ered. A ferencesek már évszázadokkal ezelőtt megtanították híveiket az anyanyelvükön is imádkozni. (Ennek legszebb példája Szent Ferenc kozmikus éneke, a *Naphimnusz*, amely az első olasz nyelvemlékek közül való.)

Szent Ferenc így köszönt: „Béke és Jóság” vagy „Dicsértessék a Jézus Krisztus”. A ferencesektől eredő rövid imádságok és köszöntések mindig

nemzeti nyelven szólaltak és szólalnak meg – ezáltal nemzeteket kötve össze Krisztus személyében.

Az idén 431 esztendeje lesz, hogy a búcsújárók felkeresik a csíksomlyói kegyhelyeket. Ahogy a hívek évről-évre visszatérnek Csíksomlyóra, úgy tér vissza lélekben az egyház is alapításához, a pünkösdi eseményhez. Ilyenkor százazrek imádsága jelenti az igazi bekapcsolódást az egyház egyetemes küldetésébe.

Pünkösöd vigíliáján a zarándokok messzi tájakról érkeznek Csíksomlyó szent hegyéhez bűnbocsánatot, kiengesztelődést, szívbéli békét keresve. Énekelnek, imádkoznak Máriához és az ő Szent Fiához. A Hargita két oldalán élő nép a török–tatár veszedelmek idején, a vallásújítás alkalmával és a nemzeti megpróbáltatások súlya alatt is mindig Mária védő erejébe vetette bizalmát.

Márton Áron, Erdély nagy püspöke, 1946-os pünkösdi beszédében többek között ezt mondotta: „Zarándok csoportok vannak jelen Erdély távoli vidékeiről is. A Székelyföld népe pedig az ősi parancsnak engedelmeskedve tömegében kel útra most is. Mezei ösvényeken, erdei csapásokon és minden útvonalon napok óta templomi zászlók vonulnak, s a vonuló búcsúsok fölött, mint láthatatlan zászló hímes szövete: imák tömör hangja, bűnbánati zsoltárok panaszos dallama, a Mária-énekek üde csengése száll, és követi a szélben lengő lobogót. Így járnak ide nemzetek századok óta. Ugyanazokon az ösvényeken, csapásokon és utakon és ugyanazokkal az imákkal, énekekkel, áhítat-gyakorlatokkal.”

Az egész búcsú legnagyobb eseménye a nagy processzió, a nagy kikerülés a Salvator kápolnához. A búcsúsok a Kegytemplomtól indulnak, a menet élén ma is a gyergyóalfalviak állnak, s a sort gyimesi és moldvai csángómagyarok zárják.

A legteljesebb áldozat a Kissomlyó hegyén tartott szentmise liturgiájában válik valóra.

Tévedés azt hinni, hogy itt mindössze díszes vonulásról lenne szó. Ennek a bevonulásnak az őszövetségi időkhöz visszavezethető hagyománya van. Az isteni ígéretek misztériuma, titka áll mögötte. Hisz’ minden szent hely az isteni kinyilatkoztatás helye.

A búcsújáró megtérésre, újjászületésre vágyó ember. Vissza szeretne találni az őseredet, a bűntelen állapotba. Világi gondjait félretéve Teremtőjére figyel.

Ez Csíksomlyó csodája. Olyan erő, amely a rendszerváltás után megszokottá az egyik legjelentősebb katolikus búcsújáró helyből az egyik legjelentősebb magyar búcsújáró helyé is vált. Ezért merem mondani, hogy kötelességünk lenézni a hegyről, és Csíksomlyó szellemében meglátni különösen veszélyeztetett erdélyi vidékeinket is. Például a

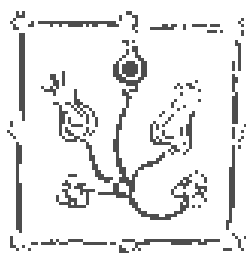
Mezőséget, a Maros, a Sajó és a Szamos ölelésében lévő területet, évszázadok óta tartó nagy felszámolódásunk helyét, ahol – valaha virágzó magyar falvainkban – ma már csak 5-10 lelkes töredék magyarság él, szüntelen hit- és nyelv-veszélyeztetettségben, sok esetben még álló középkori templomait őrizve – népes anyaegyházak örököseként.

Sok járásunk-keelésünk közben örökre megjegyeztük az egyik Beszterce-Naszód megyei faluban egy öreg magyar szavait. Csak annyit mondott: „Ha cserefának rendelt az Isten, akkor egyenesen kell állj, és ne hajolj össze mindenféle csihányokkal.”

A Magyar Örökség Díjjal kitüntetett csíksomlyói ferences atyák, a csíksomlyói plébános és a zarándokok közössége ugyanennek a belső parancsnak engedelmeskedve él.

Isten áldja valamennyiüket!

Balogh Júlia

Haynal professzor klinikai igazgató, akadémikus, Magyarország leghíresebb belgyógyász orvosa, fergeteges hatást kiváltó előadó és a tudományos életben is sikereket felmutató ember volt. Mindezen elismerések és sikerek ellenére irtózatossal lelki válságokat élt át. ... Azt kellett tudomásul vennie, hogy a hatalom lábba tiporja a nemzetet, a keresztény világrendet, a szabadságjogokat.

HAYNAL IMRE

orvosprofesszornak

a tudomány, a betegek, a magyar haza szolgálatában végzett,
nemzedékekre ható, megalkuvást nem ismerő példája

MAGYAR ÖRÖKSÉG

A korszak, amelyről szó van, Korányi Sándorral kezdődött. Az iskolát teremtető Rusznyák Istvánnal, Haynal Imrével és Hetényi Gézával folytatódott, s benne élünk ma is, mert fennmaradt az ő tanítványaikban. Haynal Imre Korányi Sándornak időrendben második adjunktusa volt, aki 1938-ban megjelent *A szív és vérerek betegségei* című alapvető könyvét hálás tanítványként, őszinte tisztelettel ajánlotta volt professzorának.

Korányi Sándor ez időben már nyugdíjban volt, és klinikáját két éve miniszteri rendelet záratta be. 1944-ben, a temetésén a gyászbeszédet kedvenc tanítványa, Haynal Imre professzor tartotta. Az *Orvosi Heti-lap*ban is megjelent nekrológiában így kezdte emlékezését: „Nehéz napjainkban sokat gondoltunk egy évek óta betegen fekvő öregúrra, Korányi Sándorra, aki betegségének megpróbáltatásait bölcs lelki békével viselte.” És így fejeződik be az írás: „Amíg lesz magyar klinika és magyar egyetem, Korányi Sándornak, mint a legjobbak egyikének emléke mindig élni fog.”

Haynal Imre a Korányi-klinikát elhagyva 1934-től 1940-ig először a Szent László Kórház, majd a Szent Rókus Kórház fertőző, illetve belgyógyászati osztályának a főorvosa. 1931-ben a Pázmány Péter Tudományegyetem a *Szív- és érbetegségek* tárgykörből magántanárrá habilitálta. 1939-ben megkapta a rendkívüli egyetemi tanári címet. 1940-ben nevezték ki egyetemi tanárrá, és megbízták a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem Belgyógyászati Klinikájának igazgatásával.

Egy hivatalos levelében írta, hogy „Kolozsvárt, ahol 1940–1945-ig, mint a belgyógyászat nyilvános rendes tanára és 1944/45. évi orvostudományi kari dékán működtem, s az egyetlen egyetemi tanár voltam, aki a Kormányzóhoz intézett memorandumot a Szovjetunióval kötendő fegyverszünet érdekében aláírtam, ezen országrész kiürítése után (...) a származásuk miatt üldözötteknek menedéket nyújtottam és így az elhurcoltatástól megmentettem.”

A magyar egyetem léte és továbbműködése azon a néhány tanáron múlt, akik ottmaradtak, és kötelességüket teljesítették. Ez tette lehetővé az új erdélyi magyar egyetem felállítását is.

Kolozsvárról 1946 elején került Budapestre, ahol 1958-ig volt a II. sz. Belgyógyászati Klinika igazgatója. 1946. január 25-ei kinevezése után sikerült a lebombázott klinikát felépíttetnie és felszereltetnie. Megfelelő orvosi személyzetet nevelt fel, és így a nehézségek ellenére komoly tudományos intézményt hozott létre úgy, hogy a klinikának országszerte és külföldön is jó híre volt. 1945-ben a Magyar Tudományos Akadémia levelező, 1946-ban rendes tagjává választotta. 1957-ben tudományos munkássága elismeréseképpen Kossuth-díjat kapott, 1977-ben a Munka Érdemrend arany fokozatával tüntették ki.

Haynal professzor klinikai igazgató, akadémikus, Magyarország leghíresebb belgyógyász orvosa, fergeteges hatást kiváltó előadó és a tudományos életben is sikereket felmutató ember volt. Mindezen elismerések és sikerek ellenére irtózatossá lelki válságokat élt át. Mogorva volt, önmagával és a világgal elégedetlen, és nagyon-nagyon boldogtalan. Azt kellett tudomásul vennie, hogy a hatalom lábbal tiporja a nemzetet, a keresztény világrendet, a szabadságjogokat és azt a miliőt és kultúrát, melybe ő beleszületett. Meg kellett azt is élnie, hogy miként torzul el a tudomány, az orvostudomány nemkülönben, és olyan feje tetejére állított világban kellett élnie, amelyben a kis senkik dárídója dült.

Azt lehet vitatni, hogy milyenek voltak Haynal Imre egyes emberi tulajdonságai, azt is, hogy esetenként hogyan ítélte meg embereket, és hogy hogyan ítélte meg egyes kérdéseket, sőt még azt is, hogy ő maga milyen tudományos eredményeket ért el a II-es Belklinikán. Egyet azonban biztosan nem lehet tőle elvitatni, jelesen azt, hogy kiváló klinikus és oktató volt, hogy mindenki számára biztosítani tudta a klinikán az alkotás, a munka és a gyógyítás lehetőségét. A klinika voltaképpen a „splendid isolation” állapotában élt. Az intézmény emberségből – úgy vélem – minden időben jelesre vizsgázott. A beteg nem cinizmusból és mondvacsináltan volt piedesztálra emelve, hanem a valóságban is ott volt. Beteg-megközelítésben is Haynal professzor járt az élen, aki a maga abszolút humanizmusával utat tört a rengetegen át, és folyamatosan

hasogatta le a klinika testéről azokat a liánokat, amelyeket „szocializmust építő társadalmunk” köréje font. Tehát a klinika érdeke diadalmaskodott, és ebből mindig a beteg került ki „győztesen”.

1958 elején egy viharos kari ülésen Haynal Imre meggyőződését kimondani kényszerült, ami röviden abban summázható, hogy 1956-ban Magyarországon nem ellenforradalom, hanem forradalom zajlott le, amely tény a kommunista hatalom csak évtizedek múltával, a Kádár-korszak végnapjaiban volt hajlandó elismerni.

Haynal Imre akkori – egyértelmű – állásfoglalásának súlyos következményei lettek. A Budapesti Orvostudományi Egyetem Általános Orvosi Karának Tanártestülete 1958. február 17-én összeült, és Haynal Imre ügyében határozatot hozott. A tanácsülésen felvett jegyzőkönyv első sorai a következőképpen hangzanak: „Dékán (Dr. Babics Antal egyetemi tanár) a rendkívüli tanácsulást megnyitja, üdvözli a megjelenteket. Jelentik, hogy az ülés egyetlen napirendi pontja: elnöki bejelentés. A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 1958. február 13-án tartott ülésén hozott határozata alapján dr. Haynal Imre egyetemi tanárt a Budapesti Orvostudományi Egyetemen viselt tanári állása alól azonnali hatállyal felmentette.”

Fél évre rá Haynal Imre és Kádár János levelet váltottak. Kádár János leveléből most csupán egyetlen mondatot szeretnék kiemelni: „De, ha Ön ebben a rendszerben oktatói tisztséget vállalt, nem volt joga ahhoz, hogy tanítványai lelkét mérgezze, akik ennek az államnak serdülő polgárai.” Haynal Imre olyasféle eszmékkel „mérgezte meg” az ifjúságot, mint annak idején Szókratész, aki vizsgálódásait kifejezetten az etikára korlátozta. Nem véletlen ezért, hogy jellegzetes szimbóluma a „daimonion”, a lelkiismeret volt, amely távol tartotta őt a rossztól, és a jó felé irányította.

Haynal Imre is a lelkiismeretére hallgatva mondott igazat 1958 elején azon a bizonyos viharos lefolyású kari ülésen. Ma már nem deklarál a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány, nem deklarál a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága. Eltűntek ezek a vezető szervek, akár a pillanat porfelhői, de a sziklák megmaradtak. A Magyar Köztársaság Országgyűlése alkotmányba foglalta, hogy 1956-ban Magyarországon forradalom és nemzeti szabadságharc zajlott le. Haynal Imre 1958-ban kimondott igazát ma már egy egész nemzet hivatalosan is visszhangozza, róla pedig egyetemet neveztek el Budapesten, s ez a „Haynal Imre Egészségtudományi Egyetem”.

Az igazságot ki kell mondani, az igazságnak, a kimondott és megfogalmazott gondolatnak pedig közösséget formáló hatása van.

Az oktatók semmilyen rendszerben nem engedhetik meg maguknak, hogy tanítványaik lelkét mérgezzék. Hangsúlyozni kell azonban, hogy az

istentelen kommunizmus mérgezte ifjúságunkat, nem pedig az az erkölcsi világrend, amelynek Haynal Imre a szolgálatában állott, és másokat is erre a szolgálatra biztatott.

Haynal Imréről – a klinikájáról való elűzetése előtt, 1956-ban – jelent meg Illyés Gyula *Kézfogások* című verseskötetében a következő néhány verssor:

„Magasztalnak rokon, Egészség Bajnoka!
De csak én ismerlek,
láttalak 45-ben egy egész nép
halálos ágya mellett
férfiasan, híven, segítve –
Írtál írt, bármennyit a szívre,
a legcsodálatosabb szert enyimnek,
akkor – Kolozsvárt – írtad, Imre!
Ezért vagyok köszönve és köszöntve
híved örökre.”

(Illyés Gyula, 1956. augusztus 21.)

1979. február 2-án, nyolcvanhat éves korában dobbant utolsót a szíve. Az általa képviselt eszme azonban porhüvelyétől megszabadulva, hatásában még felerősödve él tovább, és immáron behatolt a nemzet pórusaiba.

Elmondhatjuk, hogy Haynal Imrének, a Rákosi-korszak nagy orvos-személyiségének az élete és a halála éltető eszmévé finomult.

Antalóczy Zoltán

HAYNAL Imre (Beszterce [ma Románia], 1892 – Budapest, 1979). Az erdélyi Beszterce vármegye székhelyén született, ahol édesapja főorvos volt. Az ősi szász városban érettségizett. Az egyetemet a kolozsvári tudományegyetemen végezte, és ott avatták 1915-ben orvossá. Végigharcolta a világháborút, az isonzói csatában megsebesült, vitézségéért ismételtelen kítüntették. A háború befejezését követően a családnak menekülnie kellett Erdélyből. A híres Buday-féle kórbonctani intézetben dolgozott Budapesten egy évet, és azután került a budapesti III. Belklinikára Korányi Sándorhoz. 1925-ben belgyógyász szakorvos, 1931-ben a budapesti tudományegyetem orvostudományi karán *A szív és vérerek betegségei* című tárgykörből magántanári képesítést nyert, 1939-ben rendkívüli egyetemi tanári címet kapott. 1934 és 1940 között először a Szent László, majd a Rókus Kórház főorvosa Budapesten. 1940-től 1945-ig a kolozsvári tudományegyetemen a belgyógyászat nyilvános rendes tanára, a belgyógyászati klinika igazgatója, az 1945/46-os tanévben az egyetem orvostudományi karának dékánja. 1946-tól a Budapesti Orvostudományi Egyetemen a belgyógyászat nyugalmazott, rendes tanára, a II. Belgyógyászati Klinika igazgatója. 1945-ben az MTA levelező, 1946-tól rendes tagja.

Kitüntetések: Kossuth-díj (1957).

A kozmoszsal megsebzett kisfiú a bűn nélküli világot keresve, ki nem mozdulva a bit és a rejtezkedő „népművészet” világából, ott gyalogol mániákusan az elhagyott dűlőutakon, plébkrisztusok, máriák régi útvonalán, középső ujjával időnként idegesen megigazítva haját, s most felnőtt emberként itt áll közöttünk, s enyhe zavarban mindannyiunknak bemutatja, merre járt, mit látott ebben az elfelejtett, meggyalázott és elpusztított körzetben.

OLASZ FERENC

fotó- és filmművészetében

népi és szakrális múltunk és jelenünk
újszerű eszközökkel való megjelenítése

MAGYAR ÖRÖKSÉG

A méretek megváltoztatása, így a nagyítás is csupán technikai feladatnak tűnik egészen addig, amíg egy napon váratlanul el nem ér bennünket egy különös élmény. Az az élmény, hogy a nagy is kicsi, a kicsi is nagy, ami fent van, az van lent is, ami bent van, az van kint is...

Ha ez az élmény egy kisfiút ér utol valahol a zalai dombok között, amint este a szőlőhegyről hazafelé menet a fák sötét ágai fölött ragyogó csillagokat bámulva arra gondol, hogy fenn a távoli csillagok úgy viszonyulnak egymáshoz, úgy hatnak egymásra, mint testében a molekulák, abban az atomok és keringő bolygók, akkor ez az üvöltő egymásra hatás egyszer s mindenkorra megváltoztatja a kicsinységgel és nagysággal való kapcsolatát. Benne galaktikák, világűr mélyi szférák zenéje indul, s a pitagoreusok szent számaiból égi zene szól. Zavartan megigazítja a nadrágját, s hasában a világegyetemmel közel lép a szőlőhegy partján álló kereszthez, és merően Mária arcába bámul. Az ügyetlen arcocska szétterül, beborítja az eget, s a pléh lüktetni kezd.

A nagyítás elnyeri jutalmát, egyszerre jelenik meg benne a rejtett és a látható, méretenincs világ, nyilvánvalóvá válik benne a mélység.

Ettől kezdve nem ura többé a láthatatlan helyről hozzátüledett szívhangnak. Mindenkit fehér ruhába kezd öltöztetni, ormótlan, locsolókannához hasonló füstölőkkel telefüstöl erdőt-mezőt, rohanó lovasokká maszkírozza a gyanútlan színészeket, gyertyák tömegét égeti, a tornyokat úgy fényképezi, hogy azt higgyük: mozognak, s Babits Mihály tornyának pusztító árnyékát vetik az ártatlan, síró kiskutyára, háza kívül-belül szende és álnok műkö angyalokkal van teli, és felesége is fehér lepedőket mos ki naponta.

És még nincs vége semminek.

A kozmoszsal megsebzett kisfiú a bűn nélküli világot keresve, ki nem mozdulva a hit és a rejtezkedő „népművészet” világából, ott gyalogol mániákusan az elhagyott dűlőutakon, pléhkrisztusok, máriák régi útvo-
nalán, középső ujjával időnként idegesen megigazítva haját, s most fel-
nőtt emberként itt áll közöttünk, s enyhe zavarban mindannyiunknak
bemutatja, merre járt, mit látott ebben az elfelejtett, meggyalázott és
elpusztított körzetben.

Fogadjátok őt szeretettel, és higgyük el, ő mindenestül a miénk, élete
és munkája Magyar Örökség.

Makovecz Imre

OLASZ Ferenc fotó- és filmművész (Alsópáhok, 1943). 1966-ban végezte el Szegeden a József Attila Tudományegyetem magyar–történelem szakát. 1966–70 között Zircen, Pápán és Hévízen gimnáziumi tanár. 1971-től szerkesztő-rendező a Magyar Televízióban (Művészeti Főszerkesztőség, Képzőművészeti Osztály). 1975-ben diplomázott a Filmművészeti Főiskola rendező szakán. Az elmúlt évtizedben közel hetven művészeti fil-
met készített a nagyszentmiklósi kincstől a középkori művészet legszebb emlékein át Csontváryig (*A Szent Korona, Szent László herma, Halotti beszéd, M. S. mester, Úrkoporsó* stb.). A zenei és képzőművészeti alkotások vizuális megjelenítési lehetőségeit, az alkotó inter-
pretáció formáit kereste.

Kitüntetései: A Magyar Művészetért (1991), A Magyar Köztársaság Érdemrend tisztí-
keresztje (1994).

Főbb művei: *Mária kútja Názáretben* (Melbourne, 1979), *A libanoni cédrusok* (Bilbao, 1980); könyvek: *Fejfák* (1975), *Mindörökké* (1978), *Dicsértessék* (1989), *Székelkapuk* (1989).
Kiállításai: Ferencvárosi Pincetárlat (1973); Alsópáhok, Kultúrház (1974); Keszthely, Kármelita templom (1975); Veszprém, Piarista templom (1976); Esztergom, Keresztény Múzeum (1989, 1999); Budai Várpalota (1990); Strasbourg (1991); Párizs (1993); Vigadó Galéria (1998); Botpuszta, Kápolna (1998).

A szabványhumorista póza a tótágast állás. Így fejjel lefelé lebet látni a világot. Sándor György a tótágast álló világot nézi – tótágast. Ebben az egyetlen pózban van a lábnak a lábhoz, fejnek a fejhez méltó viszonya. Különbözőségének titka tehát az, hogy különb a többiekénél.

SÁNDOR GYÖRGY

filozofikus humorának töretlen állhatatossága és morális tartalma

MAGYAR ÖRÖKSÉG

Sándor György a cáfolhatatlan tények makacsságával mintegy harminc évvel ezelőtt kopogtatott az irodalom és saját szerepvállalásainak kalodakapuján, s önmagát – féltő, megértő szeretettel – engedte be azon, miután az irodalom és öccse, a színház általában mással volt elfoglalva. Mire azután az oly ritkán óvatlan lektorok, dramaturgok, direktorok és más prekoncepcionálók gyanakodva felkapták fejüket, már a semmiből felépítette láthatatlan színházát, foghatatlan díszleteit, kinyitotta zárhatatlan kapuit, és köpenye szárnya alá gyűjtötte önkéntes seregét, mintegy félmillió tiszta szívű fiatait.

Társulata időközben egy főre duzzadt, s létszáma ebben is maximálódott. Ennek a sokunk közül kiemelkedő egy főnek a jelentősége abban van, hogy míg az átlagember agytekervényeinek csupán tizenegy százalékát használja – s ennek az átlagnak a szintjét Nobel-díjasok emelték ilyen hallatlanul magasra –, addig ez az egy fő mások agytekervényeit is hevesebb mozgásra kényszerítve, kívájta saját többletkapacitásának mélységeit.

Ez a fő fentről nézve is magasan van. Nem nézhető le. Nem forog, mégis minden oldalról ugyanolyannak látszik, nem hajladozik, mégis alakul. Mert alakít, és ez rá is visszahat. Heisenberget közrefogva Chaplin és Karinthy jut az eszembe... NB I-es mezőny ez a javából!

Sporthasonlatnál maradva, egészen bizonyos, hogy feltámadásunk húsvéti agytornájának ezen a mérkőzésén nála ma aligha tudja valaki jobban kicselezni a butaságot és a halált, és a félidő szünetében senki úgy vissza nem beszél a trénernek – felesel a sorssal –, mint ő, pedig bizonyosan szeretne játszani a második félidőben is.

Saját megfogalmazása szerint humoralista, tapintatosan levéve ezzel vállainkról a műfaji meghatározás lehetetlenségét. Különös műfajával együtt teremtették meg egymást. Ebből az egyedi, abszurd születés-szabályozásból vezethető le jelenség-volta, szinte tagadva – de legalábbis alaposan megkérdőjelezve – az evolúciót. Ezért zárja ki a hiteles utódok lehetőségét. Önnemző. És úgy tud belső felháborodást aktivizálni, hogy sokszor időt sem hagy a nevetésre. Történetei, gondolatkapcsolásai, fanyalgásai, szóbukfencei nélkülöznek mindenféle begyakorlott irodalmi-asságot, de felzaklatnak, megtépnek, kivéreztetnek, hogy utána szeretettel megsimogassanak és gyógyítgassanak. Sándor György tehát sebész. Seb-ész. Igazi SándorGyurka.

Képei, metaforái abszolút közismertek, csak éppen még senki, sohasem hallotta őket. És a saját szemétől sehol sem látta. Látszólag teljesen hiábavalóak is, mint a szentjánosbogár villódzásai, mert csak az értelem kötéltañcaira képesítenek. Nem szerezhető általuk palotaépítő ötlet, feledésgyógyír az egymásba rágott sebekre és csengő állami dotáció egy látványos kisipari kertitörpe tranzakciójára. Csak holnapután igazabbak lesznek, mint holnap, ma vigasztalóbbak a tegnapi részvétnél.

Filozófiája nem tételes, bizonyításra így nem szorul, nem is cáfolható. Csak elfordulni lehet tőle, megfordítani nem. Az azonban biztos, hogy amíg mi mindannyian őt betűvel írjuk le ezt a szót: *ember*, ő hovatovább egy életmű egészét szánta rá erre.

Végére milyen is Sándor György? Óriási bátorsága mögött a becsületes emberek fogvacogtató félelme és naiv gátlástalansága lappang, néha-néha már a vágóhídra hajtott szelídszeműek riadtságával képes mesélni hóhérainak sárgabélű, fehérszirmú pipitérekről, melyekben sorra bukik orra, aki ölni indul. A szabványhumorista póza a tótágast állás. Így fejfelé lehet látni a világot. Sándor György a tótágast álló világot nézi – tótágast. Ebben az egyetlen pózban van a lábnak a lábhoz, fejnek a fejhez méltó viszonya. Különbözőségének titka tehát az, hogy különb a többiekénél.

Fekete György

SÁNDOR György író, előadóművész (Budapest, 1938). A Színház- és Filmművészeti Főiskolán tanult 1957–58-ban. 1958–59-ben színházi kisegítő, öltöztető, bútoros. 1959–60-ban Egerben, 1960–63-ban a Petőfi Színházban, 1963–65-ben a Thália Színházban segédszínész, statiszta, kisebb-nagyobb epizód szerepeket játszott. 1964-ben az Egyetemi Színpadon az általa írt magánszámmal indul el művészi tevékenysége, 1967-től ezt követték önálló szerzői-előadói estjei. 1965 óta hivatásos előadóművész, „humoralista”. 1991-től egy ideig az *Új Magyarország* munkatársa.

Kitüntetései: Jászai Mari-díj (1988), Petőfi Sándor Sajtószabadság-díj (1992).

Főbb művei: előadóestjei: *Én 1 an(alfa)béta vagyok*, *Boxkesztyű és rózsza*, *Nézeteltérítés*, *Egyvégtére két vágta*, *Lyukasóra*, *Hintőpor*, *Horog*, *Micimackómédia*, *Mágiarakás*, *Fakírtermelés*, *El vagyok tévedve* (1988); könyvei: *Hogyan lettem humoralista?* (1975), *Nézeteltérítés* (hét szerzői est, 1985) *Mágiarakás* (válogatás, breviárium, 1989), *A gaz Mocsolay!* (1992), *Kandi kamera* (1996), *A huszadik század idill-kollázsai* (1999); nagylemeze: *Lyukasóra* (1985).

Szokolay zenéje mélyen gyökerezik a magyar talajban. ... Erejének forrása közösségi gondolkodása, hazaszeretete, vezéreszméje népének és egyházának szolgálata.

SZOKOLAY SÁNDOR

Árpád-házi Szent Margit életéről szóló misztérium-operája

MAGYAR ÖRÖKSÉG

Szokolay Sándor élete és munkássága nyitott könyv előttünk. Kulturális és közéletünknek évtizedek óta köztiszteletben és közszeretetben álló, nyílt, egyenes, őszinte és szókimondó természetű személyisége.

1931. március 30-án született Kunágótán. Zenei érdeklődése, tehetsége korán megmutatkozott, ezért útja magától értetődően vezetett a közeli Békés-Tarhoson 1946 nyarán megszervezett ének-zenei szakirányú iskolába. Igazgatója a töretlen erélyű karnagy és énektanár, Gulyás György, Kodály Zoltán nagy nemzetnevelő tervének előmunkása. Kodály azonban hiába hirdette, hogy „Tarhos nagy jövő előtt áll” – ezt a jövőt a Rákosi-diktatúra csakhamar derékba törte. A mintaiskola megszűnt, de szelleme máig él a régi tarhosi diákokban – leginkább talán épp Szokolay Sándorban.

Kodállal először itt találkozott, s itt választotta a majd félszázaddal idősebb mestert életre szóló példaképéül. „Számomra ő a legnagyobb magyar – mondotta –, a magyar szellemi felemelkedés, egy műveltebb és igazabb Magyarország szimbóluma, a népét ostromló Ady zenei ikerpárja.” Több művével is adózott emlékének.

Tarhos után zenei tanulmányait a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán folytatta, előbb Szabó Ferenc, majd Farkas Ferenc tanítványaként. Később több mint három évtizeden át ugyanitt tanított, nyugalmába vonulásáig. Emellett éveken át dolgozott zenei lektorként a Magyar Rádióban s a Magyar Televízióban.

Szokolay zenéje mélyen gyökerezik a magyar talajban. Számos művét történelmi múltunk-jelenünk ihlette. Legfőbb forrása a magyar népdal, valamint Bartók és Kodály művészete – anélkül, hogy egyiküknek is epigonja lenne. Mint ahogy sosem vált Darmstadt vagy más nyugati iskola követőjévé sem. Hatott rá Párizs levegője és sok áttanulmányozott kortársi partitúra is, de erőteljes egyénisége úgy olvasztotta be zenéjébe e hatásokat, hogy eredetisége nem szenvedett csorbát. Hangja úgy vált európaivá, hogy megmaradt magyarnak.

Első operája, a *Vérnász* 1964-es bemutatója óta tudjuk, hogy Szokolay kiváló dramaturgiai érzékkel rendelkezik: vérbeli operakomponista. Ezt a művét a világ huszonhárom városában mutatták be nagy sikerrel. Világhíre hazánk hírét is öregbíti a világban. Ő maga hű maradt az országhoz és népéhez, pedig sokoldalú tehetsége, termékenysége nem egyszer kínált jövedelmező lehetőséget külföldi letelepedésre. A méltatlan támadások közepette inkább a belső emigrációt választotta: elhagyta a fővárost, és Sopronba költözött. Kitért ugyan a mindig ugrásra kész irigyek igaztalan rágalmai elől, de csak azért, hogy töretlen lendülettel folytathassa – súlyos szív műtete után is – alkotó, népművelő és hitvalló tevékenységét.

Hetedik operája, a *Margit, a hazának szentelt áldozat* igazi hitvallás. Mint kijelentette, vele „a nemzet morális megszólítása” volt a célja. „A zenét megrendítő, boldog ihletettségben írtam” – vallotta. Korábbi passió-operája, az *Ecce homo* után ez a mű misztérium-opera, a szeretet himnusza, a szerző szándéka szerint „ima az emberért”. Hitét veszített világunkban a hitről szól. A műnek üzenete van számunkra, s ez a főhős, Árpád-házi Szent Margit rendkívüli egyénisége, mely a szavak és tettek teljes összhangjának megteremtését, a látszólag kibékíthetetlen ellentétek kibékítésére való törekvést példázza. Vajon nem erre van-e leginkább szükségünk ma is?

Szokolay életműve igen gazdag, kompozícióinak száma a másfélszázat közelíti. Köztük hét teljes opera, számos többtételű oratórium, kantáta, szimfónia és versenymű szerepel. A műjegyzék tanúsága szerint szerzőnk elsősorban vokális ihletű komponista. Munkásságát ez különösen értékesé teszi számunkra. Eddig több mint harminc magyar költő és író szövegét zenésítette meg. Névsoruk (Aranytól Vörösmartyig, Adytól Weöres Sándorig) meggyőző arról, hogy Szokolay dalaival, kórusaival missziót teljesít: korokat átfogó válogatása olyan zenés antológiát teremtett, mely oldja nyelvi zártságunkat, hisz’ közülük több külföldön is sikert aratott. Sok olyan kórusa van (olykor népi szövegre), amelyekre közvetlen, mozgósító feladatot bízott, mint például a Ceau escu-féle falurombolási tervek idején írt *Ima rontás ellen – Fohász Erdély falvaiért* című, hogy csak egyet emeljek ki közülük. A kihívások elől sosem hátrál meg, és minden jó ügy számíthat támogatására, ha szükséges, személyes részvételére is. Közéleti tevékenysége egész értelmiségünk számára példaértékű. Rendkívüli munkabírási tudható be, hogy sokrétű feladatának képes megfelelni. Erejének forrása közösségi gondolkodása, hazaszeretete, vezéreszméje népének és egyházának szolgálata. Művészete, egész munkássága a magyar örökséget gazdagítja. Ennek írásba foglalása érdemeinek méltó elismerése.

Eősse László

SZOKOLAY Sándor zeneszerző (Kunágota, 1931). A Zeneművészeti Főiskolán zeneszerzést tanult 1950–57-ben. Szabó Ferenc és Farkas Ferenc tanítványa.

1952–55-ben a Fővárosi Zeneiskola tanára. 1955–59 között a Rádió zenei lektora és szerkesztője, 1959–66 között a Zeneművészeti Főiskola zeneszerzés szakán tanít. 1966-tól egyetemi tanár. Az MTV zenei lektora. 1978-tól a Magyar Kodály Társaság elnöke, a *Diakónia*, 1995–96-ban az *Új Magyarország* szerkesztőbizottságának tagja. 1991–92-ben a Magyar Zenei Kamara elnöke. 1990-től a Magyar–Katalán Baráti Társaság vezetőségi tagja. 1991–92-ben a Nemzeti Alapítvány kuratóriumának elnöke. 1992-től a Magyar Művészeti Akadémia tagja.

Kitüntetései: a Wieniawski-verseny nyertese (Varsó, 1956), Erkel Ferenc-díj (1960, 1965), Kossuth-díj (1966), érdemes művész (1976), kiváló művész (1986), Bartók Béla–Pásztory Ditta-díj (1987), Magyar Művészetért Díj (1993).

Főbb művei: színpadi művek: *Az iszonyat balladája* (balett, 1961), *Vérnász* (opera, 1964), *Hamlet* (opera, 1968), *Az áldozat* (oratorikus balett, 1971), *Sámson* (opera, 1973), *Ecce homo* (passió-opera, 1984), *Csalóka Péter* (gyermekopera, 1985), *Margit, a bazának szentelt áldozat* (misztérium-opera, 1995); oratorikus művek: *A Tűz Márciusa* (1958), *Istár pokoljárása* (1960), *Néger-kantáta* (1962), *Karácsonyi pasztorál* (1970), *Apokalipszis* (1971), *Pünkösdi ének* (1972), *Ady-kantáta* (1975), *Luther-kantáta* (1983), *Magyar zsoltár* (1990). Továbbá kórusművek, dalok, versenyművek (hegedű, zongora, trombita, fuvola-csemláló), hangszeres szóló- és kamarazenei művek (*Sírató és kultikus tánc*, *Archaikus szvit*, *Gregorián változatok*), a *Minden-Titkok Titka* (1990), öt szerzői lemez.

...a költészetnek és minden művészetnek eredeti mivolta: a természetfölöttinek átsugárzása az emberi életbe. A költészet itt már nem önkifejezés, hanem a természetfölötti megnyilvánulása a költőn, mint médiumon keresztül...

WEÖRES SÁNDOR

verseinek páratlan zenei nyelvezete
és költészetét generációkkal megszerettető világa
MAGYAR ÖRÖKSÉG

„Szememnek Ady nyitott új mezőt,
Babits tanított ízére a dalnak,
és Kosztolányi, hogy meg ne hajoljak
ezt-azt kívánó kordivat előtt”

– kezdi *Hála-áldozat* című szonettjét a fiatal Weöres Sándor, aki abban az időben a legtöbbet Csöngén – szülőfalujában – töltötte napjait. Az irodalom központjával – a fővárossal – csak írásban tartotta a kapcsolatot. Levelezett viszont Babits Mihállyal, Kosztolányi Dezsővel, egy időben Berda Józseffel is. S midőn középiskolás éveit nagy nehezen letudta (mert volt magántanuló, megjárta Szombathely, Győr reáliskoláit, végül a nyolcadikat és az érettségit a Soproni Reálban ugyancsak magánúton végezte), jogásznak ment Pécsre, de hamarosan a joghoz is hűtlen lett atyjának keserűségére: földrajz és filozófia szakon végzett, filozófiából doktorátust is szerzett, hogy legalább a cím emlékeztethesse atyját a megghiúsult jogászságra. Mert ő költő volt eredendően, s nem ment neki sem a jog, sem a szinusz tétel, bár az óegyiptomi törvények éppúgy foglalkoztatták, mint a felsőbb matematika, épp csak az iskolapadon kívül.

Költő volt eredendően, noha azt is tudta – s erről a *Disszonancia* című verse értesít bennünket, nem kevés iróniával számot vetve a költészet akkori lehetőségével:

„Mi lesz mostan? Alig használt prima hátultöltő semmi.
Pedig én még most akartam egy igen nagy költő lenni.”

Sőt. Nemcsak maga akarta a költészetet, hanem belefogott a nemzedékszervezésbe is. Csöngéről, Pécsről kezdeményezte nemzedéke közös indulásának reprezentáló folyóiratát. Társai is jobbára vidékiek voltak.

Lelkesen csatlakozott a debreceni Kiss Tamáshoz, mikor az társaival folyóiratot akart alapítani. Jékely Zoltánnal is hamar összeismerkedett, s boldogan küldte versciklusát, a *Polyrhythmiát* a Jékely-szerkesztette kolozsvári *Termésnek*, mert remélte, hogy megvan nemzedéke reprezentatív lapja. Közben élte a vidéki értelmiségi életét a Csöngye-Pécs-Szombathely háromszögben. Konzorciális munkával töltötte idejét, dunántúli költők antológiájának szerkesztésében vett részt Várkonyi Nándor és Pável Ágoston társaságában. Írta leveleit Babitsnak, Kosztolányinak, Füst Milánnak. Közben felfedező cikket írt róla Bónyi Adorján, akit Weöres társaságában még magam is meglátogathattam Mechwart téri lakásán. Weöres ugyanis hűséges volt hozzá, ahogy az volt Fülep Lajoshoz is vagy Hamvas Bélához.

1929. április 14-én jelent meg Bónyi Adorján felfedező cikke, amely idézi az ifjú költő néhány versét. Weöres ekkor tizenhat éves, de már huszonkilenc elején – még tizenöt évesen – küldött verset Osváthnak, ahogy azt Babits első válaszlevelében visszaigazolta. Hasonlóképp levelezést kezdeményezett Kosztolányival is, aki viszont éppolyan barátságosan viszonyozta az ifjú levelét, amilyen bensőséges viszonyba került József Attilával is. E mesterek iránti vonzalmát Weöresnek talán atyjához való hűvös viszonyával magyarázhatjuk. Weöres a mestereihez való ragaszkodásával az őt megérteni nem akaró atyát pótolja. A csodagyerek – mert annak minősítették – így került hamar kapcsolatba az irodalmi élettel, mégis éveknek kellett eltelniük, míg 1934-ben megjelent első verses gyűjteménye, a *Hideg van*. A rendkívül egyszerű cím azonban sugárzó telitalálatnak mondható. Már itt moccan, ami jellemzője lesz költészetének, a lételméleti távlat. Mert miért születünk sírva erre a világra? Azért, mert itt hideg van. Hideg azután a kellemes bensőség után, ahonnan kikényszerített bennünket a sorsunk.

Költészetének ez a korán megtalált lételméleti távlata nem is változik, inkább tudatosul az évek során. 1943-ban azt írja Várkonyi Nándornak: „költészetem közben egészen átalakul; új verseim már alig hasonlítanak mindahhoz, amit költészetnek neveznek. A forma mellé megjelent nálam a tartalom, de minden eddigitől eltérő módon. Ennek a tartalomnak nincs logikai láncolata, a gondolatok, mint zeneműben a fő- és melléktémák, keringenek anélkül, hogy konkrétta válnának, az intuíció fokán maradva. Ezeket a páraszerű gondolatokat egy-egy versen belül többféle ritmus hengergeti, idézi meg, hol innen, hol onnan csillogtatva meg őket...” Példának a *Háromrészes éneket* hozza – később ez lesz a *Harmadik szimfónia*. Weöres verseit igyekszik a zenével azonosítani, s ennek megfelelően utóbb kialakítja már meglévő költeményeiből a szimfóniákat. Ezzel egy időben rendkívüli érdeklődést mutat a versritmus

íránt. Ebben az érdeklődésben inspirálója Kodály Zoltán, aki egy ideje nyelvi ritmusmintákat kér tőle *Bicinia Hungarica* című munkájához. Kapcsolatuk azzal kezdődik, hogy Kodály megzenésíti az ifjú poéta *Öregek* című versét. A harmincas évek elején azután meg is látogatja a költőt csöngői otthonában. A mesterek sora – Babits, Kosztolányi, Füst Milán – így egészül ki a zeneszerzővel. Levelezésük sokat foglalkozik ritmikai kérdésekkel. Weöres egyetért Kodállal a jambus kérdésében. Ez a versforma idegen a magyar hangsúlyrendtől. S hiába enyhíti már Babits a szigorú ritmust azzal, hogy megengedi: a jambikus sor akkor is az, ha csak a sor utolsó előtti lába a tiszta jambus. Ezt az elvet Weöres – anélkül, hogy tudná, kitől ered – azzal utasítja el, hogy nem szereti ezt a lompos jambizálást sem, és a nyelvünkhöz illő igazi ritmusrendet keresi. Az ősi magyar ritmusban véli megtalálni, vagy abban a szimultán verselésben, amely a hangsúlyt és az időmértéket elegyíti, mégpedig igen nagy szabadságban. Ami az időmértéket illeti, annak roppant változatosságára az archaikus görög költő, Pindarosz verselésében bukkan. Pindarosz egy versen belül igen változatos lábakkal dolgozik, s Weöresnek ő a mintája, ahogy az egész antik hagyományban is az archaikushoz vonzódik, ahhoz, amely már-már azonosnak tekinthető az óegyiptomi vagy káldeus mezopotámiai világgal. Mert ez is az egyik nagy titka Weöres költői gondolkodásának: az európai gondolkodás individuális jellegének áttörése, az ó-keleti – egyiptomi-mezopotámiai-óind – emberiség világképének beavatása az európai gondolkörbe.

1946-ban írja ifjabb nemzedéktársának, Csorba Győzőnek: „Líradat a személyi érzésvilágod, személyi életed táplálja; s ez a lehetőségnek olyan széles köre, amelyet a XIX. század költészete nagyjából fölélt. Ahhoz, hogy ne egyhelyben tipródj, hanem továbbfejlődhess: szükséges, hogy individuális élményköröd rétegét szinte áttörd, s egy réteggel tovább hatolj abba a világba, ahol ez ember alaperője rejlenek... Élesen válaszd szét magadban a személyi érzések világát, mely a körülmények habjain úszik, s az alatta lévő változatlan tűzű és fényű világot. Sok odaadás és önelemzés kell ahhoz, hogy az ember a saját változó, individuális tényezőit szét tudja választani a változatlan, elementáris tényezőitől. Próbáld meg úgy verset írni, hogy annak magja valamely elementáris tényező legyen, így költészeted azzá válik, ami költészetnek és minden művészetnek eredeti mivolta: a természetfölöttinek átsugárzása az emberi életbe. A költészet itt már nem önkifejezés, hanem a természetfölötti megnyilvánulása a költőn, mint médiumon keresztül... A személyi líra versbe foglal gondolatokat és érzéseket; az egzisztenciális lírában par excellence versgondolatok és vers-érzelmek vannak. A gondolatok elvesztik konkrétságukat, s egy kozmikus vagy szerafikus logika

tartja össze őket: gravitáció, mint a naprendszereket. Az érzelmek többé nem vígak vagy szomorúak, hanem fény-árny-skálájuk van.”

Ezek a mondatok mindennél jobban jellemzik azt a hatalmas költői életművet, mely Weöres Sándoré, s amelynek elemi természeti ereje van, falusi, akár a mítosz, és kozmikus is, mint ugyancsak a mítosz; éppúgy benne van századunk minden démoniája, mint itt-ott lehetséges idilliuma. Az egysoros vers csakúgy, mint a monumentális terjedelem. Például ez a sor, hogy TOJÁSHÉJ, mint ahogy a *Mahruh veszése* száz strófányi egésze is.

Bata Imre

WEÖRES Sándor költő, műfordító, drámaíró (Szombathely, 1913 – Szombathely, 1989). Csöngén élt, gyermekkorától nagy műveltségű felnőttekkel érintkezhetett. Pápán, Szombathelyen, Győrött, Sopronban végezte középiskolai tanulmányait. 1933-ban Pécssett volt joghallgató, majd bölcsész; megismerkedett Fülep Lajossal. 1932-ben jelent meg első verse a *Nyugat*-ban, 1934-ben első kötete (*Hideg van*, Pécs). 1935-ben Baumgarten-jutalomban, 1936-ban Baumgarten-díjban részesült. 1937–38-ban Észak-Európában és Távol-Keleten járt. 1939-ben a vers keletkezéséről érkező önvallomásával doktorált. Könyvtáros lett Pécssett, de sok időt töltött Budapesten is. 1947-ben Pestre költözött, 1948-ban feleségül vette Károlyi Amyt. Hosszabb olaszországi tanulmányutat tett. Világszemlélete miatt támadások érték; 1949-től csak műfordításai és gyermekversei jelenhettek meg. Színes, dallamos versein nemzedékek nevelődtek (*Bóbita*, 1955; *Ha a világ rigó lenne*, 1974). 1951-ben könyvtárosi állásából is elbocsátották. 1956 végén gyűjteményes kötete jelent meg. 1957-től 1964-ig ismét nehezen tudta megjelentetni írásait. 1966-ban Nyugat-Európában és az USA-ban járt.

Korán megmutatkozott a primitív és az ősi megnyilatkozási formákhoz való vonzódása (*A kő és az ember*, *Maláji ábrándok*, *Első emberpár*); mitikus asszír és ógörög költői művek átírására is több ízben vállalkozott (*Istar pokoljárása*, *Gilgames*, *Theomachia*). *Medúza* (1944) című kötetében már saját világát építette. Lényegesen nagyobb azonban a negyven darabból álló szonettciklusának (*Átváltozások*) súlya. Ebben az örök alakváltás, az átszellemült vándorlás eszményeit sugallva talán legteljesebb kifejtését adta harmónia-eszményének és a a változás-változatlanság egységéről kialakított felfogásának. Műfordítóként is kivételes teljesítményt nyújtott: angol, német, francia, orosz, ukrán, olasz, latin szerzőktől többnyire közvetlenül (közvetítéssel más nyelvekből is) tolmácsolt művekkel a magyar fordításirodalom élvonalába emelkedett.

Kitüntetése: Kossuth-díj (1970).

A DÍJÁTADÁS A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM DÍSZTERMÉBEN,
1998. JÚNIUS 20-ÁN TÖRTÉNT

Mindenfajta nemzeti öncsonkítástól mentes, tisztultabb magyarságkép kimunkálásán fáradozott, s a klasszikus európai kultúrán nevelkedett ember gesztusával arra intett (volna), hogy „mi mindent csinálhat egy közösségből a valóság helyes érzékelése, tehetetlenség, hazugság és félelmek zárt köreiből való kitörés, feladatok vállalása, értük való helytállás, közös erőfeszítés és közösségi teljesítmény”.

BIBÓ ISTVÁN

író-filozófus-politikus

példás helytállása történelmi sorsfordulóinkon
és az újkori magyar demokrácia elméleti megalapozása

MAGYAR ÖRÖKSÉG

Bibó István neve mellett a lexikonokban, jellemzésül, általában ez olvasható: „(1911–1979) jogtudós, politológus, szociológus.” Már amelyik lexikonban egyáltalán szerepel, hiszen 1949-től, a „fordulat évétől” egészen 1989-ig, a „rendszerváltozásig”, tehát egy jó emberöltőn keresztül még a puszta nevét sem igen volt szabad kinyomtatni az úgynevezett első nyilvánosságban. Ahogyan ő maga kesernyésen tréfálkozva emlegette: neki csupán három alkotó évet engedélyezett a sors. S még egy jellemző adat: halálának hírért sem közölte a Magyar Rádió és Televízió, a napilapok közül is csak egyetlenegy – a család fizetett hirdetéseként. A magyarság legújabb kori igaz történetírásának eljövendő krónikásai azonban minden bizonnyal fel fogják ismerni nemes alakjában a szókratikus idea-embert, aki az embertelenség évszázadában póztalanul és csendesen, de lélegzetelállító bátorsággal testesítette meg írásaival és személyes tetteivel, gondolkodói és cselekvési erkölcsével életének és művének alapmeggyőződését: „Az emberi szabadság és emberi méltóság egy és oszthatatlan.”

Az idézet Bibó István politikai tízparancsolatából származik, amelyet a második világháború kitörése idején vázolt fel asztalfiókja számára az

Eötvös József halála óta eltelt évszázad alighanem legtisztább lelkű s megindítóan jóhiszemű politikai gondolkodója, hogy félreérthetlenné tegye: a politikában is az individuális ember a végső mérték, éppen ezért „az egyik ember ellen akár társadalmi helyzete, akár származása, akár neme vagy kora címén elkövetett minden sérelem mindenki más szabadságát és méltóságát veszélyezteti, ezért az emberi szabadság minden korlátozása, s az emberi méltóság mindenféle megalázása ellen azonnal, együttesen, s ha az rögtön nem lehetséges, magában is fellép... minden közügyben meggyőződése szerint vall színt... bízik a közösség erejében, az emberek többségének a tisztességében és abban, hogy ezt elegendő bátorsággal és igyekezettel érvényre is lehet juttatni.”

Gondolkodói életművének, személyes sorsával is megpecsételt politikai tevékenységének drámáját is ez a megingathatatlan meggyőződés magyarázza. A kor ugyanis, amelyben magára maradt, s egy halálos ítélet fenyegetésével élve eltemetődött, a XX. század „nem egy szörnyállamának” véres jóakaratával éppen ezeknek az eszméknek a kíméletlen megsemmisítésére törekedett. De Bibó István gondolkodói és emberi lényét az a meggyőződés is áthatotta, hogy az igazi gondolkodót semmiféle történelmi kutyaszorító vagy magánéleti verem nem mentheti föl mesterségének, az igazság kutatásának erkölcsi és intellektuális kötelessége alól. Lelkiismeretének démona hajtotta elméjét azokra a kegyetlenül józan és racionális elemzésekre, amelyek revelatív erővel eszméltették rá olvasóit az események és folyamatok saját, valódi okaira. Azokra az igazi indítékokra, amelyekről a „hamis konstrukciókba” minden korban leleményes önáltatással behelyezkedő magyar közgondolkodás nem kívánt tudomást szerezni.

A lelkiismeret szókratikus jelenlétére való hivatkozás Bibó esetében semmiképpen sem költői túlzás, hiszen őt származása, családi környezete, amelybe beleszületett, a gondtalan, polgári milieu nem predestinálta magától értetődő módon a magyar élet valódi és gyógyíthatatlannak tetsző bajainak a feltárására. „Én ugyan tudtam, hogy az embereket erkölcsileg egyenlőknek kell tekinteni – emlékezett vissza kései életút-interjújában kora ifjúsága idejére –, de hogy ebből e társadalom komoly felborítása következik, azt nem gondoltam végig.” De azután végiggondolta, s ez vezette el, többek között, a magyar parasztság, mindenekelőtt az igen nagyszámú szegényparasztság „még kelet-európai összehasonlításban is példátlan mértékű anyagi és szellemi nyomorúságának” a felismeréséhez és a következmények végiggondolásához, s a népi írók mozgalmának a vállalásához, amelynek – Illyés Gyula szavával – „világos gazdasági, jogi és bölcséleti rendszert kívánt adni” munkásságával.

De a hivatalos „hamistudat” számára elviselhetetlenül kényelmetlen társadalomtörténeti igazságok felismerése nem tette Bibó Istvánt osztálypolitikussá. A szigorúan tudományos elemzés eszközeivel, s máig ható érvénnyel ábrázolta „az ország közösségi életét lenyűgöző hazugságok hálózatát”, de miközben saját okaira vezette vissza a magyar szegény-paraszság több évszázados tiberi panaszát, hogy tudniillik „őket legjobban saját véreik, az urak nyomják el”, a „parasztgyűlölő kisnemesek”, s a „mozdulatlan, rideg rendiségen alapuló magyar társadalom-szervezetben” a helyükbe lépő „felfelé követelőző, lefelé rangtartó úriemberek”, korszakos jelentőségű tanulmányaiban „a dolgot magát nézve” is mindig az egészre nézett. Mindenfajta nemzeti öncsonkítástól mentes, tisztultabb magyarságkép kimunkálásán fáradozott, s a klasszikus európai kultúrán nevelkedett ember gesztusával arra intett (volna), hogy „mi mindent csinálhat egy közösségből a valóság helyes érzékelése, a tehetetlenség, hazugság és félelmek zárt köreiből való kitörés, feladatok vállalása, értük való helytállás, közös erőfeszítés és közösségi teljesítmény” – a nálunk minden egészséges politikai, társadalmi és személyes cselekvést bénító, divatos kollektív önsajnálat és érzelmi obstrukció idegmérge helyett. Ez a „minden magyar babonától mentes valóságérzék” tette lehetővé, ahogyan Vas István megállapította a *Bibó-émlékkönyv*ben, hogy egyfajta „eredetien magyar politikai gondolkodás jelentkezzen” általa, amelynek a moralitásához elválaszthatatlanul hozzátartozik az is, hogy reménytelen helyzetekben is próbálja megkeresni a legjobb megoldást, vagy ha tetszik: a kiegyezés lehetőségét – megalkuvás nélkül. Ennek nagy történelmi jelentőségű tette volt például az 1956. november 6-án kelt tervezete „a magyar kérdés kompromisszumos megoldására”, vagy a Magyarország helyzetével és a világhelyezettel foglalkozó *Emlékirata*.

Lehetséges volna, csakugyan, megalkuvás nélküli kiegyezés? Sorsával és gondolkodói életművével neki sikerült fölébe nőnie ennek az emberi történelemben egyetemes érvénnyel – és kényszerrel – jelentkező dilemmának, hogy ne csak az egyetemi katedrán, hanem a politikai rendőrség cellájában is rendíthetetlenül kitartson eszméi mellett, élete példájával is tanúsítva, hogy „a politikában hazudni nem lehet. Pontosabban: lehet itt-ott hazugságokat mondani, de nem lehet hazugságra politikai konstrukciókat, politikai programokat felépíteni.” Magatartásának, gondolkodói és erkölcsi ars poeticájának ez a kulcsmotívuma és végső saját indoka: az igazság szókratikus szeretete. Ez terelte őt arra a bizonyos „harmadik útra”, amelynek – legalább az utópisztikus – lehetőségét vélte felfedezni a népi írók mozgalmában, amelyről (s ezt Litván Györgynek írt magánlevele jelzi) élete végéig hitte és hirdette, hogy „túl a magyar realitáshoz való minden más mozgalomnál nagyobb

közelségükön, van egy olyan jelentőségük, amelyik túlnő a magyar viszonylatokon. Olyan radikális mozgalmat testesítettek meg, amelyik egyszerre foglalta magába a teljes társadalmi felszabadulás követelményét és a szabadságjogok teljességének és intézményszerű teljességének a követelményét: olyan szintézist, amelyet azóta is hiába próbálnak megtalálni a világot szétszabdoló ellentétes világnézetek.” A szomorú valósághoz persze hozzátartozik, hogy az „egzisztenciák művészetének hamis realistái” ezért tekintettek rá minden oldalról idegenkedéssel és gyanakvással; ezért látszott a szocialisták szemében liberálisnak, a liberálisok szemében szocialistának, ahogyan Szabó Zoltán jellemezte Bibó István magányos kívülállóságát a napi politika skatulyáin és szokványideológiáin. De hátha éppen ez volt a záloga annak, hogy 1956 novemberében, egy egész ellenséges világgal szemben egyszál maga mutassa meg, hogy igenis lehetséges történelmet csinálni nem történelmi eszközökkel, vagyis azok nélkül a módszerek nélkül, amelyeknek machiavellizmus az összefoglaló neve. Sőt, vannak ritka és csodálatos történelmi pillanatok, amikor nem is lehet másként. S talán ez a meggyőződés néha még gyakorlatilag is ér annyit, mint a III. Richardok eltökéltsége a biztos Rosszra, aminek elfogadott – szentesített – következményeként a „politika” szónak napjainkban világszerte a maffiázás lett a magától értetődő szinonimája.

Bibó István mást testesít meg és mást jelképez. A politika kis csirkefogóival és nagy gengsztereivel szemben ő – Ady szavával – „fényember” volt, de „ködbe bújva”. Művével és alakjával kapcsolatban Ady neve nem ok nélkül merülhet föl Bibó utókorában. Az ő igazmondó inspirációja, csillapíthatatlan szenvedélye ugyanis – meggyőződésem szerint – az Adyéval rokon érzelmi mélyrétegekben gyökerezik. A magyar és a kelet-közép-európai sorskérdéseket illetően lényegi mondanivalójuk szoros párhuzamban halad, csak egyikük az Ady-vers fehérizzásának a hőfokán, a másikuk pedig a racionális elemzés hűtésével. De amikor Ady arról vall, hogy „harcunk a magyar Pokollal van”, akkor Bibó az eltorzult magyar alkatról és zsákutcás magyar történelemről értekezik, és a közép-európai kisállamok nyomorúságának az okait boncolgatja, s amikor például *Az akarát cselédeiben* Ady azt írja, hogy

„Kirabolt, szegény kis magyar,
Kitárul afelé karom,
Kit magyarrá tett értelem,
Parancs, sors, szándék, alkalom”,

akkor Bibó azt magyarázza el, hogy nem feltétlenül a *legigazibb* magyar a *legigazabb* magyar, s az asszimiláció és a zsidókérdés okait, tabuit világítja át; e „hamupipőke magyar kín” történelmi magyarázatát pedig a trianoni

békeszerződés elé írt megrendítő esszéjében állítja elénk. Mindezt csak olyan ember, olyan szellem teheti meg, akire szó szerint érvényesek Ady – az *Ifjúság háborús hitével* című versében írt – sorai:

„Magam s fajtám jobban szeretem
Száz hazafias vigadozónál”.

Olyan valaki tehát, mint a „jogtudós, politológus, szociológus” Bibó István.

Domokos Mátyás

BIBÓ István jogfilozófus, politikai-történeti író (Budapest, 1911 – Budapest, 1979). A szegedi tudományegyetemen végzett jogászként 1933-ban, majd 1934-ben államtudományi doktorátust szerzett. 1934–38-ig bírósági jegyző, 1935–45-ig az Igazságügyminisztériumban előadó, közben 1940-től tanít a szegedi jogtudományi egyetemen, ahol a jogfilozófia magántanára. 1944. október 16-án a nyilasok letartóztatják baloldali magatartása és mentesítő bizonyítványok kiadatása miatt, de pár nap után elengedik. Ezután bujkálnia kell. 1945 februárjától az Ideiglenes Kormány Belügyminisztériumának osztályvezetője. Részt vesz a közigazgatás újjászervezésében és a választási törvény kidolgozásában. 1945–49-ig a Nemzeti Parasztpárt egyik vezető politikusa. 1946-tól egyetemi tanár. 1947–49-ig a Kelet-európai Tudományos Intézet megbízott igazgatója. 1950-ben rendelkezési állományba teszik, 1951-től a budapesti Egyetemi Könyvtárban könyvtáros, majd kutató. 1956-ban a Nemzeti Parasztpárt utódjaként létrejött Petőfi Párt jelölése alapján a Nagy Imre-kormány államminisztere (november 2-től). November 4-én nyilatkozatot ad ki a kormány nevében, amelyben felszólítja a lakosságot a passzív ellenállásra. November–december folyamán kidolgoz egy tervezetet a „magyar kérdés kompromisszumos megoldására”. 1957. március–áprilisában emlékiratot ír és jelentet meg Bécsben a forradalom tanulságairól. 1957. májusában letartóztatják, életfogytiglanra ítélik. 1963-ban amnesztiával szabadul. Ezután a KSH könyvtárában dolgozik. 1979. május 21-én többezres tömeg búcsúztatja a Farkasréten, mintegy tüntetésként a Kádár-rendszer ellen. Tudományos munkásságában központi helyet foglalnak el a jognak a kényszerrel való összefüggései, a nemzetközi szankciók és a bíraskodás problémája, a közép- és kelet-európai politikai fejlődés torzulásai. A Kádár-rezsimmel szembeni csendes és határozott távolságtartása, erkölcsi tisztasága, gondolkodói teljesítménye a ’70–80-as évekre az ellenzéki értelmiség példaképévé avatja.

Főbb művei: *A szankciók kérdése a nemzetközi jogban* (1934), *Kényszer, jog, szabadság* (1935), *Jogszerű közigazgatás, eredményes közigazgatás, erős végrehajtó hatalom* (1944), *A magyar demokrácia válsága* (1945), *A kelet-európai kisállamok nyomorúsága* (1946), *A magyar társadalmat fejlődése és az 1945. évi változás értelme* (1947), *Az állambatalmak elválasztása egykor és most* (akadémiai székfoglaló 1947), *Zsidókérdés Magyarországon 1944 után* (1948), *Harmadik út. Politikai és történeti tanulmányok* (London, 1960).

...a két kolozsvári professzor csak halála árán tudott bűt maradni választott erkölcsi értékrendjéhez és ahhoz a közösséghez, melynek szolgálatát élethivatásnak választotta. Ezért ezen a helyen is el kell mondanunk, hogy amiért ők meghaltak, arról lemondani senkinek, sehol nincs joga.

CSENDES ZOLTÁN és SZABÉDI LÁSZLÓ

professzoroknak

a Kolozsvári Bolyai Tudományegyetem

és az erdélyi magyar felsőoktatás elsorvasztása elleni harca és életáldozata

MAGYAR ÖRÖKSÉG

Fél évezredes államszervezési tapasztalatok után a Buda várából álnok módon kitessékelt magyar királyi udvar gyulafehérvári berendezkedése során kultúrateremtési feladatokkal is szembesült. A választott királynak jogtudó hivatalnokokra, a templomokban összeseregglő híveknek az isteni szolgálatban járatos lelkipásztorokra volt szüksége.

Attól kezdve, hogy János Zsigmond az általa tervbe vett tudományegyetemre rektornak Petrus Ramust, anyanyelvén nevezve: Pierre de la Ramée-t kívánta meghívni, valamennyi, az erdélyi magyarság élére állott és felelősen gondolkodó férfiú elsőrendű feladatának tekintette az értelmiségi utánpótlás legmagasabb szintű intézményeinek létrehozását és zavartalan működésének biztosítását. Báthory István erdélyi fejedelem és lengyel király tudós jezsuitákra bízta, hogy a kolozsvári tudományegyetemen babérkoszorús, mesteri és doktori címmel ékesítsék legkiválóbb tanítványaikat. Bethlen Gábor a kor legjelesebb európai szaktekintélyeit, Martin Opitzot és Johannes Alstedtet hívta Gyulafehérvárott fundált kollégiuma élére. Ez az iskola I. Rákóczi György uralkodása idején is megőrizte vezető szerepét az erdélyi oktatás kis világában, és tanáraitra a fejedelem-fiak nevelésén túl fontos diplomáciai feladatok is hárultak. Apafi Mihály az ország nagy romlása után valósággal újratemtette a Nagyenyedre telepített Bethlen Kollégiumot. A XVIII–XIX. században a fejedelmi korból megőrzött protestáns kollégiumok mellett a kolozsvári piarista atyák a magas szintű értelmiségi képzés erdélyi letéteményesei. A kiegyezés után három egymást követő, kiváló magyar vallás- és közoktatási miniszter – Eötvös József, Pauler Tivadar és

Trefort Ágoston – tesz meg mindent azért, hogy 1872-ben Kolozsvárott tudományegyetem nyissa meg kapuit négy fakultással. Ez volt az akkori Magyarország második ilyen intézménye. 1919-ben a berendezkedő román államhatalom úgy vette birtokba a magyar nemzeti intézményt, hogy még az egyháznak is megtiltotta, hogy iskolái számára maga gondoskodjék a folyamatos tanár-utánpótlásról. 1940-ben Teleki Pál szakavatótt, nemes intencióinak megfelelően szervezték újra Erdély magyar egyetemét. Ennek megmaradását biztosította századunk magyar történelme legvéresebb hónapjaiban – 1944 végén, 1945 elején – három kiváló tudós professzor, Búza László, Haynal Imre és Miskolczy Dezső kolozsvári helytállása.

Manapság nem öncélú historizálás kedvéért kell felidézni a Bolyai Tudományegyetem létrejöttének előzményeit.

Szabédi László (született Sáromberkén, 1907. május 7-én, meghalt Kolozsvárt, 1959. április 18-án) a nagymúltú Kolozsvári Unitárius Kollégium és Teológia neveltjeként lépett a szellem birodalmába, és erdélyi magyar egyetem híján, régi peregrinusokra emlékeztetően Nyugaton, a strasbourgi egyetemen szerelkezett fel a korszerű tudomány eszközeivel. Sokoldalú tehetség: a tollat költőként és prózaíróként egyaránt mesterien forgatja, de a racionalizmus eszmerendszerén iskolázott elméje otthonos a különböző tudományokban is: az irodalomtörténetben, a nyelvészetben, az esztétikában és a néprajzban egyaránt. A negyvenes évek elején egy kis román faluban néptanító, román népköltési remeket jegyez le, s azokat ihletett virtuozitással fordítja magyarra.

A szocializmusban emberséget és magyarságot megváltó és megtartó eszmerendszert vél felismerni, s 1948-tól a Bolyai Tudományegyetemen a diákság legjobbjai nemcsak a nagyszerűen előadó esztétika-professzort, hanem a példaembert is tisztelik benne.

Amikor a megváltónak ígérkező elmélet és politikai gyakorlat a maga meztelen, zsarnoki mivoltában feltárulkozik előtte, s a történelmi szimbólumként is tisztelt Bolyai Tudományegyetemet megsemmisítésre ítéli, s amikor a hatalom együttműködést követel az erdélyi magyarság kiválóságaitól, először megpróbál szembekerülni a kolozsvári egyetemek úgynevezett egyesítésére kirendelt kivégző osztag vezetőjével, Nicolae Ceau escuval, de látva a megalázottan vívott harc reménytelenségét, kétségbeesetten úgy dönt, hogy a szamosfalvi vasúti kanyarban száguldó gyorsvonat kerekei által tájékoztatja a nagyvilágot az erdélyi magyarság sorsáról.

A nagyvilág, de a közelebbi kis magyar világ is alig értett valamit az üzenetből. Közömbös maradt, mint a mozdony kereke.

A tizenkét évvel fiatalabb Csendes Zoltán (született Kolozsvárt, 1924. november 23-án, meghalt Kolozsvárt, 1959. május 3-án) még tizenhét

napig viaskodott a sátáni hatalommal: kétségbeesetten igyekezett valamit megmenteni az erdélyi magyarság nevelési lehetőségeiből. Ereje végül is csak arra maradt, hogy maga fecskendezte testébe a megnyugvást ígérő mérget.

Őt is a hagyományaira büszke erdélyi iskola indította útjára: Apáczai Csere János Kolozsvári Református Kollégiumában nevelkedett, ahol mi, kisebbek, a tanároknak kijáró tisztelettel néztünk fel az 1943-ban érettségiző diákra. A budapesti és temesvári Műegyetemen elektromérnöki pályára készült, közben beiratkozott a Bolyai Tudományegyetemre is, s hamarosan a statisztika-tudomány doktoraként egyetemi hallgatóból egyetemi oktató lett. Tehetségének híre hamarosan a fővárosba is eljutott, kinevezték a bukaresti Központi Statisztikai Hivatal igazgatójává, és rábízta a Statisztikai Főiskola megszervezését, illetőleg vezetését. 1954-ben tér vissza szülővárosába, és a Bolyai Tudományegyetem közgazdaságtudományi karának professzoraként tanít és lát el dékáni, majd prorektori feladatokat. A szakmájában nemzetközileg is ismertté váló, nagytudású és kiváló modorú professzort a hatalom alantas módszerekkel próbálja közszemberré silányítani. Az egyetem egyesítési komédiájában szemfényvesztő szerepre akarják rávenni.

De rosszul ismerték, akik közreműködésére számítottak.

A földi létből kilépő Széchenyi István, Teleki László, József Attila, Teleki Pál döbbenetkeltő mementói után a két kolozsvári professzor is csak halála árán tudott hű maradni választott erkölcsi értékrendjéhez és ahhoz a közösséghez, melynek szolgálatát élethivatásnak választotta.

Ezért ezen a helyen is el kell mondanunk, hogy amiért ők meghaltak, arról lemondani senkinek, sehol nincs joga.

Szabédi László és Csendes Zoltán megtöretett testének a kolozsvári Házsongárdi temető rögeivel elvegyülő pora a magyar művelődési örökség olyan gyémántterősségű kötőanyaga, mint amilyen a népballada Kőműves Kelemennéjének forró mészbe kevert „gyenge hamva” magas Déva vára égbe meredő falában.

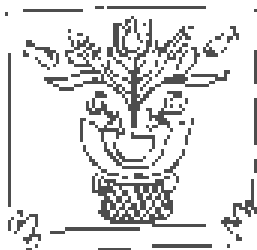
Benkő Samu

CSENDES Zoltán statisztikus (Kolozsvár, 1924 – Kolozsvár, 1959). Szülővárosában érettségizett a református kollégiumban, főiskolai tanulmányait a budapesti műegyetem elektromérnöki karán kezdte, s a temesvári műegyetemen folytatta, párhuzamosan beiratkozva a kolozsvári egyetem közgazdaságtudományi fakultására is, ahol 1948-ban doktori címet szerzett. Pályáját a statisztikai tanszék tanáraként kezdte a Bolyai Tudományegyetemen (1948–51), egy éven át a bukaresti közgazdaságtudományi főiskola tanára, s a Központi Statisztikai Intézet igazgatója, később az általa megszervezett Statisztikai Főiskola igazgatója Bukarestben; 1954-től újra a Bolyai Tudományegyetemen tanít, dékáni, majd prorektori tisztséget visel.

Szaktanulmányait a mezőgazdasági és ipari termelés mutatóiról, a szocialista statisztikai tudomány alapvető elméleti kérdéseiről, a képviseleti módszerben előforduló hibákról s az indexek szerkezetváltozása hatásának meghatározásáról (egyes esetekben Kohn Hillel és Cseke Vilmos társszerzőjeként) a *Probleme Economice, Revista de Statistică* és más román nyelvű szaklapok, valamint a moszkvai *Vesztnyik Sztatisztiki*, s a budapesti *Statisztikai Szemle* (1950–55) közölte. *Univerzális monogram a statisztikai kiválasztási módszer alapvető mutatószámainak meghatározására* (1955) c. munkája az *Időszéri közgazdasági kérdések* (1955, egyidejűleg német fordításban) c. kiadványban jelent meg a Bolyai Tudományegyetem jog- és közgazdasági kara tantestületi tanulmányai társaságában. A Bolyai Tudományegyetem tíz éves fennállása alkalmából 1956-ban kiadott emlékkönyv egy módszertani tanulmányát tartalmazza.

SZABÉDI László – előneve: Székely – költő, irodalomtörténész (Sáromberke [ma Románia], 1907 – Kolozsvár, 1959). Unitárius teológiai és bölcsészeti tanulmányokat hallgatott Kolozsvárt, Budapesten és Strasbourgbán. 1931-től az *Ellenzék* című kolozsvári napilap belső munkatársa. 1940-től Baré községben (Kolozs megye) tanító. 1941-től a kolozsvári Nemzeti Színház dramaturgja. 1942-től a kolozsvári *Térmet* című folyóirat szerkesztője. 1944-ben megszervezi a Magyar Népi Szövetséget. 1945-től a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum igazgatója és a Székely Mikó Kollégium tanára. 1947-től haláláig a kolozsvári Bolyai Egyetem tanára.

Főbb művei: *Délia* (drámai költemény, 1936), *Alkotó szegénység* (versek, 1939), *Veér Anna alszik* (elbeszélések, 1941), *Ész és bűbáj* (tanulmányok, 1943), *Télehold* (versek, 1944), *Válogatott versek* (1955), *A magyar ritmus formái* (1955), *Nyelv és irodalom* (tanulmányok, 1956).

Ezt a nyelvet tanulni kell. A beszélt nyelvet, a dal, a zene, a tánc, a játék nyelvét, úgy, ahogy azt a nemzedékek sora megalkotta és megfelelőnek találta. ... Tímár Sándor azért tudja a színpadról is ránk sugároztatni a Csillagszeműekkel az ősörömet, mert bű tanítványként adja tovább azt, amit nekünk itt a Kárpát-medencében élő néphagyományból tudósaink megmentettek.

A CSILLAGSZEMŰEK

gyermek-táncegyüttes

és az együttest létrehozó

TÍMÁR HÁZASPÁR

közösségteremtő példája

MAGYAR ÖRÖKSÉG

Amikor a Csillagszemű gyermek-táncegyüttes kitüntetést kap, nem egyszerűen a közönségnek nyújtott gyönyörűség, művészi élmény kap elismerést. Sokkal többről van itt szó. Az együttes a mai társadalom legfájóbb, legpusztítóbb betegségének orvoslásához járul hozzá, mutat utat és állít követendő példát. Ez a baj: az elmagányosodás, a céltalanság, a reményvesztettség, az érzéketlenség, a szorongás, a belső szegénység együtt: egyszóval az elidegenedés. Ez országos, ez világjelenség.

Közel kétszáz évvel ezelőtt egyik legnagyobb magyar költőnk és gondolkodónk, Berzsenyi Dániel *A magyarokhoz* írt versében így kiált föl: „Ébreszd fel alvó nemzeti lelkedet!” Mit jelent ez? Mi az a nemzeti lélek, és miért kell felébrednünk? A nemzeti lélek egyszerűen a hazaszeretet? Nem, annál sokkal több...

Minden egyes ember külön univerzum, világ: egyedi, egyszeri, megismételhetetlen és pótolhatatlan. Ez *az eddig sohasem volt és többé sohasem lesz* egyén legsajátosabb önmagát, gondolatait, érzelmeit és indulatait csak sok százezer és millió emberen, sok-sok nemzedéken keresztül megformált jelrendszerrel, vagyis nyelven, nyelveken mondhatja ki, így kap mások által is felfogható, érthető jelzést. A beszélt anyanyelv, az énekelt zenei anyanyelv, a mozdulatok, a tánc nyelve, a formák és díszítések nyelve, az emberi kapcsolatok megjelenítésének, a szokásoknak a nyelve – minden népben és nemzetben más és más, különböző (lényegében ez különbözteti meg egymástól a népeket és a nemzeteket). Ezek segítségével

fejezi ki tehát az egyes ember a minden emberi sorsban azonosan megjelenő jót és rosszat, örömet és fájdalmat, vágyat és éhséget. E minden nemzetben más és más formát kapott nyelvek összessége – a nemzeti lélek. Ezt kell felébreszteniünk. Miért? Hogy legyőzzük az elmagányosodást, a céltalanság érzését, a reménytelenséget, az unalmat, a gyűlöletet, az érzéketlenséget, a szorongást, a belső szegénységet, egyszóval: a pusztító elidegenedést, minden bajok forrását, gyilkosságnak, minden öngyilkosságnak, háborúnak az okát, hogy az egyén megtalálja önmagát és társait, helyét és életcélját, hogy boldoguljon az életben.

Ha a kagyló puha testébe azt sértő, kint okozó, éles homokszem, szilánk kerül, a kagyló azt már nem tudja kivetni. Ezért az idegen test fájdalmat okozó éleit körülfogja saját kagylóhéjának anyagával: gyöngyöt formál. Hasonlóképpen az ember, ha az őt érő fájdalmat, gyászt, örömet és bánatot nem tudja e nyelvek segítségével megfogalmazni, kimondani és megszelídíteni, vagyis valami szépet és jót alkotni, akkor az indulatok és fájdalmak eluralkodnak rajta, és lelke a másokon való uralkodásban, az erőszakban, pusztításban és önpusztításban nyer kielégülést – állapította meg az egyik legnevesebb lélekbúvár.

Mennél jobban ismerem a kifejezés, a megszelídítés eszközeit, annál méltóbban és jobban tudom megjeleníteni magamat, elmondani magamról, hogy ki vagyok, mit akarok, mit érzek. Ezzel szabadítom meg magam a pusztító indulatoktól, és szerzek értő társakat. Ezt a nyelvet tanulni kell. A beszélt nyelvet, a dal, a zene, a tánc, a játék nyelvét, úgy, ahogy azt a nemzedékek sora megalkotta és megfelelőnek találta.

Ezek a nyelvek veszendőbe indultak, ezért vált országossá és világméretűvé az elidegenedés.

Nekünk, magyaroknak csodálatos nyelvi örökségünk van. Veszni induló jelrendszerünket, hagyományainkat példamutató szakértelemmel, tudományosan rögzítették és tárták föl a jövő műveltsége számára tudós kutatóink: Bartók Béla, Kodály Zoltán, Györffy István, Domokos Pál Péter, Martin György és segítőtársaik. Megtalálták a tiszta forrást, melyből a maiak meríthetnek. Tímár Sándor azért tudja a színpadról is ránk sugároztatni a Csillagszeműekkel az ősrömet, mert hű tanítványként adja tovább azt, amit nekünk itt a Kárpát-medencében élő néphagyományból tudósaink megmentettek. Ma, amikor az „alkotó művész” azon van, hogy valami eddig még sohasem-voltat, meglepő újat produkáljon, Tímár Sándor a jó orvoshoz hasonlóan, a legjobban bevált, régi orvosságot nyújtja. Mindannyiunk gyönyörűségére és vigasztalására.

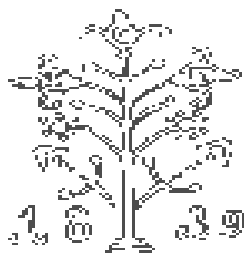
Andrásfalvy Bertalan

TÍMÁR Sándor táncművész, koreográfus (Szolnok, 1930). Feleségével, Nagy Erzsébettel, hűséges társával és munkatársával hat gyermekük van.

A Színház- és Filmművészeti Főiskola koreográfus-rendező szakát végezte 1975-ben. 1951–58 között a SZOT Művészegyüttes alapító tagja, Molnár István tanítványa, hivatásos táncos. 1958-ban megalapítja a Bartók Béla Táncegyüttest, melyet 1958–80-ig vezet. Néptánc gyűjtéssel foglalkozik, a magyar népzenei és táncmozgalom egyik elindítója. 1971–83-ig az Állami Balettintézet néptánc tagozatán tanít, 1986-tól a néptánc tanszék vezetője. 1981–96-ig az Állami Népiegyüttes művészeti vezetője. 1993-ban megalapítja a Csillagszemű Gyemektáncgyüttest, majd 1996-ban a Tímár Kamara Táncgyüttest.

Kitüntetései: SZOT-díj (1971), Erkel Ferenc-díj (1977), Állami Díj (1985), érdemes művész (1990), Magyar Művészetért Díj (1992).

Főbb művei (koreográfiák): *Fehér lilomszál*, *Méhkeréki táncok*, *Öt legény tánca*, *Szlavóniai leánytánc*, *Táncbéli táncszók*, *Dudálás*, *Tardonai leánytánc*, *Széki táncrend*, *Lakodalmas*, *Sárközi lakodalmas*, *Vallomások*, *Elindultam szép hazámból*.

Az az emigráció, melynek Tollas Tibor kiemelkedő szervező egyénisége, mozgósító erejű, lázító szónoka és jelentős költője volt, győztes, ellenségeit túlélő emigrációnak bizonyult...

Az emigrációban munkálkodó
KECSKÉSI TOLLAS TIBOR
küzdelse az 1956-os szabadságharc szellemének
és a magyar kérdésnek ébrentartásáért
MAGYAR ÖRÖKSÉG

Kecskési Tollas Tibor költő, a *Nemzetőr* főszerkesztője, az emigráció fennmaradását és a magyarság megmaradását szolgáló kovász-ember, gyűjtő hatású szónok, eredményes szervező – a hűségesek közül való volt. A múlt esztendőben, hetvenhét évesen távozott, de nem élt hiába.

Felmenői példáját követte, amikor a nemzet ügye mellett elkötelezte magát. Ősei között tarthatta számon Geleji Katona István zsoltárfordítót, Bethlen Gábor erdélyi fejedelem nagy tudású udvari lelkészét. Édesapja, Kohlmann Tamás ezredesként szolgált a hazát. Dédapja testvére, Kohlmann József 1848-ban tábornoki honvéd ezredesként küzdött a magyar szabadságért a császári és cári seregek ellen.

Tollas Tibor születésének évében, 1920-ban csonkította meg hazánkat a trianoni békediktátum. Ez az égbekiáltó igazságtalanság is arra sarkallta a fiatalembert, hogy maga is a katonatiszti pályát válassza. A soproni Rákóczi Ferenc Honvéd Reáliskolában érettségizik, majd a Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémián folytatja tanulmányait. 1941-ben avatják hadnaggyá. Csendőrtiszt. 1944. március 19-én, Magyarország német megszállásakor Muraszombatban szolgál. A szlovén és vend lakossággal szövetkezve tüntetést szervez az országra törő fegyveres betolakodók ellen, a magyar függetlenség védelmében. Büntetésből frontszolgálatra osztják. Székesfehérvár környékén egy páncélöklő elsütése közben súlyosan megsérül.

1945 után, az úgynevezett demokratikus hadsereg főhadnagyként a Tiszántúlon észleli, hogy a megszálló oroszok a trianoni határ innenső oldalán több magyar községet be akarnak kebelezni, s a már elorzott Kárpátaljához kívánnak csatolni (Tiszabecs, Uszka, Milota...). Itt értesül

a szolvyvai haláltábor létezéséről és a kárpátaljai férfilakosság elhurcolásáról, a „málenkij robot”-ról. Az illetékes magyar hatóságokat értesíti a történetekről, így az ő érdeme is, hogy a Szövetséges Ellenőrző Bizottság segítségével sikerül az újabb magyar települések elcsatolását megakadályozni.

Tollas Tibort 1947-ben koholt vádak alapján letartóztatják. Hiába bizonyosodik be ártatlansága, a mentőtanúk vallomását nem veszi figyelembe a „független” bíróság. Tíz évre ítélik. Az elkövetkező években a gyűjtőfogházban, a váci börtönben és a tatabányai rabbányában raboskodik. 1953-ban Vácott, a börtönben írja meg az önkényuralom ellen lázadó híres versét: *Bebádogoztak minden ablakot.*

1953-tól, Nagy Imre első miniszterelnökségének kezdetétől enyhül az önkény, alábbhagy a terror a börtönökben. A váci politikai foglyok közül jónéhányan – köztük Tollas Tibor is – munkára jelentkeznek, a tatabányai rabbányában dolgozhatnak. 1954-ben visszatoloncolják Vácra a rabokat, ahol időközben lazult a börtön vasfegyelme. Itt, a váci börtönben, a porkolábok kijátszásával, tiltott kéziratok irodalomként, korai „szamizdat”-ként jelent meg a *Füveskert* antológia tizenkét száma, többek között Gérecz Attila, Kárpáti Kamil, Kocsis Gábor, Lökkös Antal, Tollas Tibor és Tóth Bálint önkényuralom ellen tiltakozó, kemény politikai verseivel.

A váci rabságban alakult Füveskert írócsoport tagjai – tollal vagy fegyverrel – részt vettek az 1956-os forradalom és szabadságharc küzdelmeiben. Tollas Tibor – híven katonai esküjéhez és családi hagyományaihoz – az ’56-os Nemzetőrség összekötő tisztjeként harcol a magyar szabadságért, hazánk függetlenségéért. A novemberi szovjet katonai beavatkozást követően Bécsben keres menedéket, decemberben már az osztrák fővárosból szerkeszti a Münchenben megjelenő *Nemzetőrt*, a szabadságharcos írók alapította újságot.

Tollas Tibor konokul következetes szerkesztői és szervezői munkásságának nagy szerepe és elévülhetetlen érdeme volt abban, hogy a magyar menekültek többsége nem vált politikailag semlegessé vagy társutassá, hanem megmaradt emigránsnak és magyarnak. Ez az újság nem engedte, hogy a magyar kérdés lekerüljön a napirendről. A kádári önkény éveiben felemelte szavát a bebörtönzöttek érdekében, a kivégzések ellen. Ápolta ’56 eszméjét, ébren tartotta a nemzeti függetlenség ügyét. Híven követte a kelet- és közép-európai változásokat, ellenzéki megmozdulásokat, a diktatúra majdani bukását sejtető válságtüneteket. Tollas Tiborra és a *Nemzetőrr*e a kommunista önkényuralom minden formájának határozott és egyértelmű elutasítása jellemző. Ez a kör elvetette a Kádár-rezsimmel való együttműködés minden változatát, beleértve a hazajarást vagy a magyarországi publikálást is. Tollas Tibor megfogadta,

hogy addig nem utazik haza Magyarországra, amíg nincs hazánknek szabadon választott országgyűlése, felelős kormánya, és amíg a megszállók ki nem vonulnak.

Tollas Tibor és a *Nemzetőr* szerkesztősége sokat tett az emigráció szellemisége és a magyarságtudat szempontjából is fontos, színvonalas könyvek megjelenése érdekében. A *forradalom tanúi* című kiadvány az Egyesült Nemzetek Szervezete Különbizottságának jelentését tartalmazza az 1956-os forradalomról és szabadságharcról, emléket állítva Povl Bang-Jensennek, annak az ENSZ-diplomatának, aki vonakodott a magyar nemzeti felkelésről tanúskodók nevét és személyi adatait kiadni, és ezért az életével fizetett. Az 1956-os nemzeti felkelés szellemét idézi a Tollas Tibor szerkesztette *Gloria Victis* antológia, amely a XX. századi magyar szabadságharc világirodalmi visszhangját tartalmazza. A *Nemzetőr* alapító-főszerkesztője hasonló című könyvet állított össze az 1848–49-es függetlenségi küzdelmünkről, annak nemzetközi lírai tükröződéséről. Itt, a *Nemzetőrnél* Csernochorszky Vilmos tanulmánykötetének címében is hirdeti, hogy *Erkölc és politika* a jogállamban elválaszthatatlan. Tollas Tibor és a *Nemzetőr* adja közre Juhász László rádiós újságíró művelődéstörténeti jelentőségű publicisztikai köteteit: *Magyarok az Újvilágban, A Héttoronytól Kufsteinig – Magyar rabok idegenben, Bécs magyar emlékei* címmel, továbbá *Várvidék* (Burgenland) című útikönyvét. Tollas Tibor és a magyar szabadságharcos írók alapította újság adja ki szemelvényesen Montgomery amerikai követ Magyarország védelmében megfogalmazott írásait, dr. Makra Zoltán szerkesztésében. Ugyanitt, Tollas Tibor felkérésére, Zsille Zoltán gondozza a *Független fórum* című kiadványt, *Kézíratos tiltott irodalom a Kárpát-medencében* alcímmel. Tollas Tibor és Zsille Zoltán arányérzékét dicséri, hogy ez a kötet a népi ellenzék és az ún. demokratikus ellenzék dokumentumait egyaránt tartalmazza. Nincs szándékomban teljes kiadványlistát közzétenni, de nem maradhat említés nélkül, hogy a hetvenes években Alekszandr Szolzsenyicin *A Gulag-szigetecsoport* című, a szovjet koncentrációs táborok embertelenségéről szóló gigantikus művét is a *Nemzetőr* jelentette meg Sente Imre fordításában.

Az az emigráció, melynek Tollas Tibor kiemelkedő szervező egyénisége, mozgósító erejű, lázító szónoka és jelentős költője volt, győztes, ellenségeit túlélő emigrációnak bizonyult, mert megérte az 1990-es szabad választásokat, majd a megszállók kivonulását. Tollas Tibor 1990-ben hazalátogatott, majd újra és újra hazautazott, hogy társadalmi rendezvényeken, irodalmi esteken hirdesse ötvenhat eszméit, a legyőzöttek dicsőségét és minden magyarok testvériségét. Megérte, hogy a *Nemzetőrt* itthon is árusítsák, és verseit – találóan – *Hazafelé* címmel Magyarországon is megjelentessék. Lakiteleken, Gyöngyösön, Egerben,

Szegeden és más településeken szólott, ekkor tudhattuk meg, hogy milyen ereje van a szavának.

Mindazért, amit a magyar kérdés napirenden tartásáért, ötvenhat örökségének megőrzéséért, az emigráció egységbe kovácsolásáért és szét-szakított nemzetünkért tett, neve a Magyar Örökség részeként fennmarad. A kései utódok is emlékezni fognak emberi tartására, jeles cselekedeteire.

Medvigy Endre

TOLLAS Tibor, előneve: Kecskési, költő, szerkesztő (Nagybarca, 1920 – München, 1997). 1938-1941 között a Ludovika Akadémián tanult. Részt vett a második világháború harcaiban, 1944-től tábori csendőr főhadnagyként. 1945-től a magyar honvédség tisztje. 1947-ben tíz évi fegyházra ítélték. 1956-ban szabadult és Nyugat-Németországban telepedett le. Megalapította és szerkesztette a *Nemzetőr* című lapot. 1962-től a Magyar Szabadságharcos Szövetség alelnöke. 1971-ben a Németországi Magyar Írók Munkaközösségének egyik alapítója. 1979-től a Szabadságharcos Világszövetség alelnöke.

Kitüntetései: Árpád-aranyérem (1988), József Attila-díj (Cleveland, 1988).

Főbb művei: *Füveskert* (antológia, szerk., 1957, 1958, 1962, 1968, 1972, 1990), *...csak ennyi fény maradt* (versek, 1960, 1963), *Gloria victis. Az 1956-os magyar szabadságharc költői visszhangja a nagyvilágban* (szerk., 1966, 1976, 1986), *Járdaszigeten* (versek, 1967), *Eszterlánc* (versek, 1969), *Gloria victis. Szabadságharcunk a világirodalomban 1848–1849* (szerk., 1973), *Irgalmas fák* (versek, 1975), *Bányászok* (versek, 1976), *Évgyűrűk* (versek, 1979), *Forgósélben* (válogatott versek, 1983, 1990), *Varázskör* (versek, 1988), *Hazafelé* (válogatott versek, 1991).

Melocco Miklós történelmi hűséggel, egyszersmind magas művészi emelkedettséggel, ugyanakkor a konkrét utalások körét elkerülve szól 1956-ról, az évtizedekig hallgatásra ítélt forradalomról szegedi emlékművében. Az oeuvre ... 1997-ben Szegeden egy történelemre hivatkozó, közelmúltunkra reflektáló, konkrét tárgyhoz kötődő és általa fenségesen művészetté nemesedő, az ideák, a szellem szférájába szintetizálódó alkotással gyarapodott.

MELOCCO MIKLÓS

szobrászművész

egész életművének eszmeiségét összefoglaló szegedi '56-os emlékműve

MAGYAR ÖRÖKSÉG

A Melocco-életmű jelenlegi betetőzéseként, koronájaként 1997. október 23-a óta Szegeden, a Rerrich Béla-építette egyetemi épülettömbök által közrefogott, bensőséges hangulatú téren áll a dél-alföldi város '56-os emlékműve. Jelképes értelmű is lehet, hogy a tér korábbi ékessége ugyancsak nevezetes, kivételes jelentőségű emlék: a magyar szobrászat korai remekműve, a Kolozsvári testvérek által megformált Sárkányölő Szent György szobormásolata.

A szegedi '56-os emlékmű története – mint talán minden emlékműé – kitérőkkel terhes, szövevényes. Egy hosszan elhúzódó, többfordulós pályázat már-már zsákutcába futó eseménytörténetét feloldván adott megbízást a megrendelő, Szeged városa Melocco Miklós szobrászművésznek arra a tervre, amely már parányi méretben is sejtette: itt nagyszabású, különös, jelképteremtő mű megszületésének lehetünk tanúi. A nyolcvanas-kilencvenes évtizedforduló, a kilencvenes évek történelmi-társadalmi változásai teremtették meg végre a lehetőséget arra, hogy szembenézhessünk múltunkkal, hogy megidézhessük 1956 forradalmát, hogy emlékezhessünk.

Melocco Miklós szobrászművész számára a negyven év előtti októberi napok életre szóló indíttatást adtak. „Ötvenhat meghatározó élmény, ami átformálta a maga képére az embereket, akik részt vettek benne. Én azóta vagyok magyar. Addig az, hogy magyar voltam vagy vagyok, megfoghatatlannak bizonyult. Ami ötvenhatban történt velünk, világossá tette, hogy az embernek feltétlenül kell valahová tartoznia, s onnan sem fizikailag, sem lelkileg nem távolodhat el a züllés veszélye nélkül. Ha nincs

november negyedike, akkor maga ötvenhat is elmúlik. Békébe züllik” – emlékezett a szobrász egy beszélgetésben a negyven évvel korábbi, meg-rázó és felrázó, emlékmű-alkotásra inspiráló eseményekre, mozzanatokra.

Tömbszerű körplasztikát alkot a mű: teljes fizikai valójukban megragadott figurákból és mintegy domborművekként megjelenített emberalakokból, s fölöttük egy bábszerű, hatalmas lepkéből szerveződik a kompozíció. Tizenkilenc, portréhűséggel megmintázott, mészkőbe faragott, megidézett, valóságos, az '56-os eseményekben tevékeny szerepet vállaló, hőssé és áldozattá, a történelmi események aktív szereplőjévé vált alak kétségbeesett küzdelemmel, tragikus áldozatvállalással egy csúf – egyszer majd talán szépségessé alakuló –, repülésre még képtelen, merev és súlyos – egyszer majd talán könnyedén szárnyaló – rovar próbál útjára bocsátani. Elszántság, kétségbeesés, heroizmus, áldozatvállalás, közösségvállalás hajtja a fiatal, meg-megrogyó lábakkal, megfeszülő felsőtesttel áthatott figurákat, amelyekről így beszél a szobrász: „Alakjuk – arcuktól a ruhájukig – tiszteletet ébreszt. Engem nemcsak emlékműépítő vágy hajtott, hanem arra törekedtem, hogy aki nézi, higgye: ez a történelem hiteles pillanata, s nem egy örült elme zavart meséje. A lepke, a szabadság szimbóluma, mely hosszú hernyó- és bábélet után végre repülhetne, most mégsem emelkedik fel. Mert a szabadság cserbenhagyja a szabadságharcost. Felbujtó lesz belőle, uszító, a felkelőből hősi halott, rab vagy hontalan ember.”

Az emlékmű különösége, megrendítő erejű hatásának elemrendszere akkor is felkutatható, ha önmagában tanulmányozzuk e himnikus atmoszférát sugárzó alkotást, de pontosabban körvonalazhatjuk helyét, jellemzőit és jelentőségét, ha emlékműszobrászatunk szövetében viszonyítási pontokat keresve vizsgálódunk. A korábbi emlékműsablonokkal ne is foglalatoskodjunk, de az elmúlt nyolc-tíz évben létrejött '56-os monumentumok szabványmegoldásainak közegeben is – a rusztikus kövek, a kopjafák, a lyukas zászlók, a keresztek, a lánctalpak sorában – méltóságteljesen, magányosan áll a Melocco-alkotta mű: kulturális-művészeti tradíciókba ágyazódó jelképet – lepkét – épített kompozíciójába, de ismeretlen, szokatlan, furcsaságokba emelkedő összefüggéseket, kontextust teremtett. A parányi, kecses, törékeny lepke itt hatalmas, tankszerű szörnyként testesül meg, amelynek röptetésével tizenkilenc kétségbeesett, egy cél által eggyé forrasztott, hajsolt ember próbálkozik. Irracionális a lepkeidézet, és ízig-vérig reális, valószerű az emberalakok füzére. Történelmi súlyú abszurdítás nyer alakot, a lehetetlen akarása összpontosul döbbenetes erővel e műben, az eredendően naiv hit: a hazugság által meg nem környékeezhető igazságérzet, a tisztaságvágy bomlik mágikus tartalmú meghatározottsággá, kifejezéssé, érzetté, sugallattá.

Hosszan-hosszan értekezhetnénk a monumentum plasztikus erényeiről, gazdagságáról: a testek és a drapériák érzékeny kidolgozásáról, az alakokat, az arcokat éltető átszellemültségről, a mű arányainak szépségeiről, a részletek képzéséről: a nagy, egységes kőfelületek és az aprólékosan kidolgozott elemek együttjátszásáról, a tömbök által teremtett hangsúlyokról, a mesteri környezetbe-illesztésről vagy arról, hogy a lepke szárnyán, a szemlélő előtt rejtetten bár, de mégis ott van vésett betűkkel Illyés zsarnokság-versének részlete.

Melocco Miklós történelmi hűséggel, egyszersmind magas művészi emelkedettséggel, ugyanakkor a konkrét utalások körét elkerülve szól 1956-ról, az évtizedekig hallgatásra ítélt forradalomról szegedi emlékművében. Az oeuvre – amelynek a XX. századi magyar művészet, monumentális szobrászat oly kiemelkedő, meghatározó jelentőségű művei az alkotóelemei, mint az Ady-oltár, az Ady-, a Radnóti- és József Attila-idézések, vagy az ópusztaszeri Földműves-, a székesfehérvári Mátyás-emlékmű, a győri Szent sír – 1997-ben Szegeden egy történelemre hivatkozó, közelmúltunkra reflektáló, konkrét tárgyhoz kötődő és általa fenségesen művészetté nemesedő, az ideák, a szellem szférájába szintetizálódó alkotással gyarapodott.

Webner Tibor

MELOCCO Miklós szobrászművész (Róma, 1935). Tanulmányait a Képzőművészeti Főiskolán (1961) Pátzay Pál és Kmetty János tanítványaként folytatta.

1990-től a Képzőművészeti Főiskola címzetes egyetemi tanára, 1992-től a Magyar Művészeti Akadémia tagja, 1995-től elnökségi tagja.

Kitüntetései: Munkácsy Mihály-díj (1973), érdemes művész (1982), Kossuth-díj (1988), Podmaniczky-érem (1988), Magyar Művészetért Díj (1993).

Köztéri szobrai: *Ady* (Pécs), *Radnóti* (Abda), *Ady-oltár* (Petőfi Irodalmi Múzeum), *József Attila-oltár* (Komló), *Szent sír* (Bencés templom, Győr), *Szabadság* (Zsámbék), *Latinovits Zoltán* (Balatonszemes).

Az újabb idők erdélyi sorskatalógusa lett Jókai Anna regénye, a Szegény Sudár Anna. S egyben a tragikus magyar történelmi létezés alaphelyzetének újramondása: hogyan lehet élni „élve eltemetve”...

JÓKAI ANNA

író

Szegény Sudár Anna című regényéből
különös erővel sugárzó spirituális realizmusa

MAGYAR ÖRÖKSÉG

Ha csak azt mondanánk, hogy ez az erős levegőjű, s mégis légszomjjal küszködő elbeszélés, ez a sodródó sorstörténet Jókai Anna legfőbb szépírói erényeit összegezõ alkotás, a megjelenése után egy évtizeddel is izgalmas újdonság, nem állítanánk éppen keveset, hiszen három évtizede, mióta élete erre a pályára fordult, a legjobb magyar elbeszélők között tanultuk meg tisztelni és szeretni. Nem állítanánk éppen keveset, ám ahhoz, hogy az író, a mi kedves Annánkat a magyarság számára örökhagyóként nevezzük meg, ahhoz azt kell elhítenünk, hogy ez a regény nem csak regény, hogy ennek a könyvnek mi nem csak olvasói vagyunk, hogy a szerzője inkább médium, „megajándékozott”, mint egyike azoknak, akik igényes mondatokban próbálják újratemetni azt, ami a létben a számukra átélhető, tehát megjeleníthető.

Tíz évvel a regény nyilvánosságra jutása után (nem ok nélküli ez a nehézkes szóhasználat) ma is megrázó az a teljes élmény, amit ez a könyv sugároz, és amiről beszámol, az felkavaró, megrendítő. Beszámol? Nem – amiről tanúskodik, amit meggyón, ami mellett hitet tesz, aminek végleges formát kíván adni. Azaz: amit számontartásra javasol, amit örökre a helyén kíván látni a magyar emlékezetben. Az örök és örökség egy töről fakadó szavaink. A történet elmondója, aki egyszerre éli meg és leírt mondataival újra átszenvedi a maga hétköznapi mártíriumát, s akinek Jókai Anna mintegy írődeákjául szegődik, csöndesen tudomásul véve, hogy a keresztségben mindkettejük neve a „kegyelmet” jelentő Anna, egy helyütt azt írja a házról, ahol született, s ahol otthon van minden huzatos és fergeteges otthontalanság ellenére, hogy „ez az én örökségem”. Nem az értéke a fontos, ha egyáltalán adna valaki pénzt ezért a

düledező, lassan önmagába omló városszéli épületért, hanem az, „hogymég megvan”... Ahogy én is megvagyok, fogyó erővel, fájdalmakat üzenő testtel, ahogy talán még te is megvagy egy másik országban, vagy ugyanebben, és mégis végérvényesen másutt, vagy eltűnve-eltüntetve, ő azonban mintha már nem volna az, akit meglévőnek szabadna tekinteni, az meg ott mintha soha nem lett volna itt, nem lett volna velünk egy, amaz pedig amott talán csak elhiteni akarta, hogy közölünk való, vagy esetleg maga sem tudta, meddig a létóvó alakoskodás, és honnan a létrontó árulás...

Az 1980-as évek erdélyi közviszonyai a magyar történelem legpoklosabb évtizedeit idézik, sok tekintetben inkább hasonlítanak a tatárdúlásra, mint a török hódoltság idejére. Ám – milyen öntisztító a gyarló emlékezet! – egy évtizeddel azután, hogy ez a démoni idő kitelt, már szinte csak adomás emlékeinket vagyunk hajlamosak idézgetni. Jóllehet láttuk, amit nem lehetett nem észlelnünk, noha együtt próbáltunk érezni az ottaniakkal a látogatások szorongásos napjaiban, bár kimondatlan és oktalan lelkifurdalásból, vagy az öntudatlan sorsközösség jegyében tettük itt értük, amit lehetett s tudtunk. Ez a Szegény Sudár Anna, akinek neve oly természetesen rímel arra a hajdani, írótablája fölé hajló nőalakra, Árva Bethlen Katáéra, akit a nemzeti emlékezet az erdélyi sors és sorsvállalás jellemnagyságaként őriz, ez az asszony a „befelé szólás” kényszeres heroinája, akinek valami vagy valaki a végítélet mind baljósabb széllekései között azt a sugalmazó parancsot adja, hogy ha már és még élsz, tanúskodj: a mindennapi élet is példa kell, hogy legyen. A rögzített szó, ha öncenzúrásan csonkolt is, a bizakodás egyetlen lehetséges formája. Az a rögeszmés tárgyilagosság, amely minden naplónak a legfőbb ihletformája, itt a mind torzultabb lét dokumentációja, sőt – mint történetsszervező erő – egy hétköznapias, pátosztalan epitáfiuma az önfeladást nem ismerő asszonyalak tragédiájának is. A Németh László által meglátott Bethlen Katát és az ugyancsak általa megformált Égető Esztert egybeforrasztó Sudár Anna a maga asszonyi – feleség, anya és nagyanya – ösztönét követve nemcsak túlélni akar, s nemcsak egy családi történetet örökbe hagyni (együtt tudva a szűkebb és tágabb magyar nagycsaládot), hanem tervez, létstratégiát formál és ápol a biztos lehetetlenség, a kiúttalanság nyilvánvaló tudata ellenére is. A regény igazi tragikuma az a természetesség, amivel ez az egyszerű jövőkép szétfoszlik, s marad az üres papír, amelyre már nem kívánczik a betű.

A „sorskatalógus” szót Hamvas Béla találta ki, aki az 1980-as években lett Jókai Anna és sokunk mestere. Az újabb idők erdélyi sorskatalógusa lett Jókai Anna regénye, a *Szegény Sudár Anna*. S egyben a tragikus magyar történelmi létezés alaphelyzetének újramondása: hogyan lehet élni

„élve eltemetve”, vannak-e emberi lehetőségek akkor, ha a lét a vegetáció szintjére szorul. S ne csak a kisunokájára szavakat örökítő Sütő Andrástra gondoljunk, ne csak Cseres Tiborra, akinek könyveiben folyamatosan két erdélyi század üzen, hanem bizony Jókai Anna nagy névrokonára is, aki az 1850-es évek ónsúlyú idejét feledhetetlenül festette meg; a – Sütő András falujabéli – múlt századi báróra, aki a zord idők elől a tébolyban keresett menedéket, meg a többiekre mind. A magányos íróemberekre, akik tudták, hogy az a történelem, amit ránk mért a Seregek Ura. Sudár Annának, szegénynek, fogják a kezét Hermányi Dienesek, Apor Péterek és Bethlen Miklósok is.

Az írás – ima, olvassuk. A sorskatalógusban örökre rögzítődik a romániai alimentárak kosarainak mocska, az AMO szappan mint kegytárgy és baksis, a televízió, amely szinte a megváltással kecsegtet, a posta, s az, hogy nincsen karácsony és húsvét, a többször eladott vasúti helyjegyek, a benzin- és áramhiány, az újramosott gézdarabok a kórházban, ahogy egy kanál olajért bekopog a szomszéd, s a pillantása fürgén söpör erre meg arra, a navétázás, meg a húsjegy, s amit a húsért kapsz, ha szerencsés vagy... ezek mind katalógustételei a mindennapi életnek, folyamatos jelzései az elviselhetetlennek. Ezt is megörökíti ez a könyv, ezek a talmi tények is szakralizálódnak egy tragikus történetben, amely valamennyiünk közös története. Nem „erdélyieskedni” kell – írja a regény megjelenésekor Jókai Anna itthon, az első szabad újságban. Még hátravoltak azok az események, amelyekkel a Gondviselés végre pontot tett a XX. század legborzalmasabb rezsimjének egyike után – nem „erdélyieskedni” kell, hanem utat engedni a természetesnek. Elhinni, hogy ami ott fáj, az itt is ugyanúgy fáj. Igen, ilyen egyszerűen, ilyen természetes levegővétellel illik és szabad megfogalmazni azt, ami közösen fontos és megőrizendő. Ha tudjuk, hol és kik-mik vagyunk: „Az Isten sír miattunk – s mi még nem érünk fel odáig, hogy letöröljük a könnyeit. De legalább ágaskodjunk.” (Vigilia, 1988.)

Alexa Károly

JÓKAI Anna író (Budapest, 1932). Tanulmányait az ELTE BTK magyar–történelem szakán végezte 1956–61-ben.

1951–53-ig könyvelő, 1953–57 között népművelő, művészeti előadó, 1957–61-ig főkönyvelő. 1961 és 1970 között a Jázmin utcai Általános Iskola, 1970–76-ban a Vörösmarty Gimnázium tanára. 1986–89-ben az írószövetség alelnöke, 1989-től elnökségi tagja, 1990–92-ig elnöke. 1992-ben a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia alapító tagja. Jelenleg az Írók Szakszervezetének elnöke és számos más, fontos tisztséget tölt be.

Kitüntetései: József Attila-díj (1970), SZOT-díj (1974), Pietrzak-díj (Lengyelország, 1980), Magyar Köztársaság Érdemkeresztje középkeresztje (1992), Kossuth-díj (1994), CET-díj (1999), Tiszatáj-díj (1999), Év Könyve Díj (1999).

Főbb művei: regények: *4447* (1968), *Tartozik és követel* (1970), *Napok* (1972), *Mindhalálíg* (1974), *A feladat* (1977), *Jákob lajtorjája* (1982), *Az együttlét* (1987), *Szegény Sudár Anna* (1989), *Ne féljetek* (1998); novellák: *Kötél nélkül* (1969), *A labda* (1971), *Szeretteink szerelmeink* (1973), *A reimsi angyal* (1975), *A panasz leírása* (1980), *Jöjjön Lilliputba!* (1985), *Az ifjú balász és a tó* (összegyűjtött novellák, 1992); esszék és meditációk: *Mi ez az álom?* (1990), *A töve és a gallya* (1991), *Három* (1995), *Perc-emberkék dáridója* (1996). Összegyűjtött művei életműsorozatban folyamatosan jelennek meg.

Rajki Béla – nem kell szerénykednünk a minősítéssel – a dicső hagyományú magyar sportkultúra kiemelkedő egyénisége.

RAJKI BÉLA

sportvezetőnek

a hazai és a nemzetközi vízilabdázás fejlesztésében végzett

kiemelkedő tevékenysége

MAGYAR ÖRÖKSÉG

Egyáltalában nem túlzás azt állítani, hogy a nemzetközi hírnévnek örvendő magyar sportágak között a vízilabdázás kifejezetten nemzeti sportnak tekinthető. Az 1920-as évek óta a világ élvonalába tartozunk, ennek a különleges játéknak a fejlődésében kiemelkedő szerepet játszottunk. Pusztán az eredményeinkkel is. 1932 óta válogatottunk – mint a legeredményesebb magyar csapatsportág művelője – hat olimpiai aranyérmet szerzett, és sporttörténeti jelentőségű érdekesség, hogy mind az első alkalommal megrendezett Európa-bajnokságot – 1926-ban –, mind pedig, ugyanígy, az első világbajnokságot is – Belgrádban 1973-ban – megnyerte.

Komjádi Béla, a vízilabdázás nagy alakja 1933-ban hunyt el. Az utóbbi fél évszázadban minden kétséget kizáróan Rajki Béla tekinthető örökösének, a sportág meghatározó vezéregyéniségének. A hallatlan nemzetközi és hazai tekintélynek örvendő, idén kilencvenedik életévébe lépő szakember rendkívüli pályát futott be, amely, mint kiderül, egyáltalában nem tekinthető lezártnak, hiszen a Mester, köztisztletnek és szeretetnek örvendő Béla bácsink tökéletesen megőrizte szellemi frissességét, alkotó erejét és örökkön újító tehetségét.

Igazi, a mai világban ritkaságszámba menő, klasszikus értelemben vett polihisztor, aki számos képességét kedvenc sportja fejlesztése érdekében aknáztta ki, ám emellett sokoldalú tudásra tett szert az irodalomban, különböző tudományokban és a zenében, elsősorban az operák világában is.

Rajki Béla 1909-ben született, sportolói pályáját az NSC úszójaként, majd a BSZKRT vízilabdázójaként kezdte, s már első osztályú játékos évei idején úszó- és vízilabda edzőként is működött. 1948-tól huszonhárom éven át a Nemzeti Sportuszoda máig áldva emlegetett igazgatója volt.

Az olimpiai győzelmek és helyezések tekintetében a magyar vízilabdásport történetének legeredményesebb szövetségi kapitánya, hiszen 1952-ben Helsinkiben, majd 1956-ban Melbourne-ben – az itthoni forradalmi időkben – aranyérmes csapatot vezetett. 1972-ben Münchenben olimpiai ezüsttel zárta kivételes edzői pályafutását. A legmagasabb minőségre való mindenkori törekvését tükrözi azóta legendává vált mondása, mely szerint számára az ezüst – már kudarc... Jellemző, hogy a nyilatkozatot még a játékok megkezdése előtt tette, de később sem vallott másként – mindmáig így érzi.

Kiváló sportvezetőként öregbítette hírünket a világban. A Nemzetközi Úszó Szövetség (FINA) elnökségének 1952-től 1960-ig tagja, 1960-tól 1964-ig a szervezet alelnöke volt, ugyanakkor a szövetség vízilabda szakmai bizottságát is vezeti. Az 1964-es tokiói olimpia óta a nemzetközi szövetség tiszteletbeli tagja, akit a FINA a legmagasabb kitüntetésével, az arany érdemrenddel tüntetett ki.

1954-ben az Európai Úszó Liga alelnökének választják, majd 1958-ban elnökké, s 1964-ig itt is ő vezeti a vízilabda szakbizottságot.

Korábban aligha akad nála sikeresebb magyar szereplője a nemzetközi sportdiplomáciának.

Külön fejezetet érdemel gazdag alkotótevékenysége. Könyvtárnyi publikációja közül mindenekelőtt oktatófilmjeit emeljük ki, amelyek egyaránt szolgálták a sportág népszerűsítését, a játék elemeinek elsajátítását és szabályainak világos értelmezését. Könyvei közül kiemelkedik a *Versenyúszás technikája* (1955), amely tizenkét nyelven jelent meg, azután a *Vízilabdajáték* (1958), majd 1984-ben a *Korszerű vízilabdajáték* című műve.

A teljesség igénye nélkül, csupán jellemzésül Rajki Béla szerteágazó érdeklődésére, tegyük hozzá, hogy kedvenc sportága mellett ő készítette el a súlyemelés, az ökölvívás, sőt a labdarúgás szabályfilmjét is, továbbá számos sikeres televíziós sportsorozat alapanyagát állította össze.

Kilencvenedik esztendejében Béla bácsi éppen olyan aktív, mint a korábbi nyolc évtizede során. Tavaly október óta szerepel a Petőfi rádió éjszakai műsorában, amelyet Radnóti László vezet, s ahol nemcsak a sportszakember, hanem a zeneértő tudós Rajki Béla is beszél, mesél élete nagy opera- és zenei élményeiről... Mostanában éppen a vízilabda szabályok magyarázatát készíti az internet számára, azután a labdarúgó utánpótlás gondjainak enyhítésére dolgoz ki programot... Elnökségi tagként természetesen követi vízilabda-életünk legapróbb változásait is.

Rajki Béla – nem kell szerénykednünk a minősítéssel – a dicső hagyományú magyar sportkultúra kiemelkedő egyénisége.

Gallow Rezső

RAJKI Béla vízilabdaedző, úszóedző, szakíró (Budapest, 1909 – Budapest, 2000). 1925–29-ben a Nemzeti SC úszója, vízilabdázója, 1929–36-ban a BSZKRT SE vízilabdázója. 1929-től edző is, a BSZKRT SE úszó- és vízilabdaosztály ifjúsági edzője, 1936–44-ig ugyanott vezetőedző, az általa Albertfalván építtetett uszoda igazgatója és szakosztály-vezetője. 1945–47-ig a BSZKRT SE ügyvezető alelnöke, 1946–54-ben a magyar úszó-válogatott kapitánya. Irányításával a magyar női úszóválogatott 1950 és 1954 között a világ legerősebb csapatává vált. 1948–54-ig a Nemzeti Sportuszoda igazgatója, 1950–54, 1956–58 és 1969–73 között a magyar vízilabda-válogatott szövetségi kapitánya. Edzőként a magyar vízilabda-válogatottal 1952-ben a XV. (helsinki) olimpia bajnoka, 1954-ben a torinói EB-n Európa-bajnok, 1956-ban a XVI. (melbourne-i) olimpia bajnoka, 1958-ban a budapesti EB-n Európa-bajnok, 1960-ban a XVII. (római) olimpia III., 1970-ben a barcelonai EB II., 1972-ben a XX. (müncheni) olimpia II. helyezette. Sport-vezetőként 1952–60-ban a Nemzetközi Úszó Szövetség (FINA) elnökségi tagja, 1960–64-ben a FINA alelnöke, 1964-től a FINA örökös tiszteletbeli elnökségi tagja. 1953–60-ban a FINA vízilabda szabályalkotó testületének (International Water Polo Board) tagja, 1961–64 között elnöke, a modern vízilabdaszabályok egyik kidolgozója és népszerűsítője. 1954–58-ban az Európai Úszó Liga (LEN) alelnöke, 1958–62-ben a LEN elnöke, 1962–66-ban a LEN elnökségi tagja, 1962–66-ban a LEN úszóbizottságának tagja. 1930-tól sportfotókkal is foglalkozik, 1952-ben az első magyarországi úszó- és vízilabda-oktatófilmek készítője, 1991-ben elkészített videófilmjével vizsgáztatják a nemzetközi vízilabda-játékvezetőket. Nemzetközileg is jelentős úszás és vízilabda fotó- és film-archívuma van.

Kitüntetése: FINA arany érdemérem.

Főbb művei: *A versenyúszás technikája* (1955), *Vízilabdajáték* (1958), *Vízilabdázás* (1970), *Úszástanítás és úszástanulás* (1978), *Korszerű vízilabdázás* (Gallov Rezsővel, 1985), *A vízilabdaszabályok anatómiája* (1985), *Hat évtized a medence partján* (kézirat).

